

მთბზსური

ყოველკვირეული ჟურნალი

№ 11.

კვირა, 27 მარტი 1905 წლისა.

№ 11.

„მოგზაურის“ რედაქცია ხელის მოძღვრით საყურადღებოთ აცხადებს, რომ ვინაც ხვედრი ფულის შემოტანა აკლია, დაახაროს შემოტანა.

შინაარსი: ვის ატყუილებენ? ფ. მახარაძისა. — ომი და რუსეთის ახალი შინაური სესხი. — გლეხთა მოძრაობის გამო, ლევან ტიციშვილისა. — ოფიციალური ცნობები გლეხების მოძრაობის შესახებ. — არა ოფიციალური ცნობები გლეხების მოძრაობის შესახებ. — სხვა-და-სხვა ამბები. — კორესპონდენციები. — რუსეთის ქრონიკა. — თავმოყვარეობა, მოთხ. პოტაპენკოსი, თარგ. მოხუცისა. — გურიის ამბები, ნ. კ. — ძისა. — ყურნალ გაზეთებიდან. — ქართულ გლეხების გაჭირვებული მდგომარეობა, დასავლეთელისა. — მისაზი მავალითი, გ. — ოსი. — განცხადებები.

ვის ატყუილებენ?
დღევანდელი მოძრაობამ არა მარტო ბიუროკრატის დაუფთხო ძილი და დაუბნია გზა-კვალი და დავთარი. ასევე მოუვიდა ჩვენი ინტელიგენციის ერთ ნაწილს, რომელიც ნაციონალ-დემოკრატიული ღრმის ქვეშ მოქმედებს და რომელიც ხალხის სამსახურის სახელით სულ სხვა რამეებს ასალებს. დღევანდელი მოძრაობა ამ ვაჟბატონებისთვის სრულებით მოულოდნელი იყო. იმათ მშრომელი ხალხი უგუნურ და ბრიყვ ბრძოთ მიაჩნდათ, რომელსაც რასაც ჩასძახებ, იმასვე ამოცახებო. იმათ ეგონათ, რომ ხალხში რაიმე სერიოზული მოძრაობა იმან დაუხმარებლათ და უხელმძღვანელოთ თავს ვერ იჩენდა. ამათ აზრით, ყოველივე ეს იმათვე იყო დამოკიდებული, იმათ მიერ შეზღუდვებულ პროგრამასა და გეგმასზე. მართალია, ისინი აქა-იქ, ქალაქებში, ამხედრდნენ მუშების მოძრაობას, მაგრამ ამას იმათ თვალში მნიშვნელობა არ ქონდა, და უფრო კი ეს მოძრაობა, იმათი შეხედულებით, ყოველად შეუსაბამო და მავნებელი იყო, ვინაიდან იგი ეწინააღმდეგებოდა იმათ მისწრაფებას და იმათ სურვილებს. მაგრამ თუ ეს მოძრაობა ქალაქის მუშებიდან სოფელშიაც გადავიდოდა და სოფლის გაჭირვებულ ხალხშიაც იფეთქებდა, ამას ისინი არასოდეს არ დაიჯერებდნენ. უფრო მეორეთ მოსვლას იწამებდნენ, ვინც გლეხ-კაცობის დღევანდელ მოძრაობას. ასეთი შეხედულება ერთი მხრით იქიდან მომდინარეობდა, რომ ეს ვაჟბატონები, რომლებიც თავის-თავს ინტელიგენტებათ და ქვეყნის მართლათ თვლიდნენ, სრულებით არ უკვირდებოდნენ ცხოვრებას, არ ცდილობდნენ იმის გაგებას და დანახვას, თუ თვით ხალხში რა ხდებოდა. მეორე მხრით ამ გაუგებრობის მიზეზი ის იყო, რომ ზოგიერთები განგებ იბრმავდნენ თავლებს, განგებ უარყოფდნენ იმას, რაც ხდებოდა, თავის ყოველად შეუსაბამო და შემცდარ შეხედულებათა გასამართლებლობათ. ამის დასამტკიცებლათ შორს წასვლა არ არის

საჭირო. საკმარისია გავისხენოთ, თუ რას წერდნენ ამ ერთი წლის წინეთ ჩვენ გაზეთებში. განა დიდი ხანია მას შემდეგ, რაც ხსენებული ვაჟბატონები ერთ ხმათ გაიძახოდნენ, რომ მუშების მოძრაობა ჩვენში ნაძალადეგია, იმას არა აქვს საფუძველი, რომ მუშათა კითხვა ჩვენში ძალიათ შეთხზული და გადმოღებულია უცხოეთიდან, რომ მას ჩვენში ნიადაგი არა აქვს, და ვინც ჩვენში ამის შესახებ ლაპარაკობს, ამას ქადაგებს და ამაზე წერს, ის ჩვენი ქვეყნის, ჩვენი „ერის“ მოღალატე და მტერიაო. ამ ვაჟბატონების მოძღვრება იქაში გამოიხატება: ქართველ მუშა ხალხს ტანჯავს და ყვლეფს არა ქართველი მემამულე, არა ქართველი კაპიტალისტი, არამედ უცხო მემამულე, უცხო კაპიტალისტი. ქართველი მუშა თუ გაჭირვებაშია, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩვენ არა გვაქვს ქართული სახელმწიფო. ამიტომ ქართველი მუშა ერთი მხრით და ქართველი მემამულე და ბურჟუა-კაპიტალისტები მეორე მხრით უნდა შეერადნენ და ხელი-ხელ ჩაკიდებული უნდა შეებრძოლონ უცხო მემამულეებს და უცხო კაპიტალისტებს და მოიპოვონ ავტონომია, შექნან ქართული სახელმწიფო. ერთი სიტყვით, ქართველმა, ქალაქის მუშა იქნება იგი თუ სოფლელი გლეხი, თავის მდგომარეობა უნდა დაივიწყოს, და ხელი შეუწყოს თავის გაყვლეფაში ქართველ მემამულეებს და ქართველ ბურჟუებს. შორს მისგან თვითცნობიერება, შორს მისგან თავისი მდგომარეობის შეგნება! ქართველმა, მუშა იქნება იგი თუ მემამულე, უნდა შეიგნოს მხოლოდ ის, რომ იგი ქართველია, ქართველი ერის წევრი. ამას ქვია ეროვნული პრინციპი, რომელიც ღაღადებს, რომ ჩვენ ყველანი განურჩევლათ თავადებისა თუ გლეხებისა, კაპიტალისტებისა თუ მუშებისა, ქართველები ვართ, ყველანი ერთ ტაფაში ვიწვით. ამიტომ ჩვენში, კლასთა შორის ბრძოლაზე ლაპარაკი კი არ არის საჭირო, ეს შავნებელიც არის, არამედ ჩვენმა მუშებმა უნდა შეიგნონ, რომ ჩვენთვის, როგორც ერისთვის, საჭიროა გვექონდეს დამოუკიდებელი ეკლესია, რომ ჩვენ გვეყვდეს ქართველი უფროსები, და იყოს ქართული მართვა-გამგეობა. გარდა ამისა, საჭიროა მოვითხოვოთ, რომ ეკლესიებში, სკოლებში და სასაზართოლოებში ხპარობდნენ ქართულ ენას. აშკარაა, რომ ამის ქადაგებას არაფერი საერთო არა აქვს მშრომელ ხალხს, როგორც ქალაქის, ისე სოფლის, ცხოვრებასთან. აშკარაა, რომ ყოველივე ეს არ შეიცავს ხალხის ინტერესების დაცვას; აქ უარყოფილია ხალხის ნამდვილი მოთხოვნილებანი, ის, რაც დღეს მას აწუხებს და ალღელებს. მეორე მხრით, ეროვნული პრინციპის ქადაგებით ხალხს თვალებს უხვევენ, რომ ის ნამდვილ განსაჭირზე არ დაფიქრდეს, თავის დაჩაგრულ მდგომარეობას ყურადღება არ მიჰქციოს. საბედნიეროთ ამ უკუღმართ მიმართულებას აცდა ჩვენი ხალხი; ასეთმა მავნე შეხედულებამ მაში ვერ მოიკლდა ფეხი. ხალხმა უფრო ფხი-ხელი თვალით შეხედა თავის მდგომარეობას. ეს ასეც უნდა

მომხდარიყო, რადგანაც დღევანდელ პირობებში ხალხის დატყუილება ისე ადვილი აღარ არის, როგორც ეს წინეთ იყო. ხალხმა თავისი მოთხოვნები თითონ შეიმუშავა, თითონ გაიკვალა ის გზა და ის მიმართულება, რომელსაც იგი დღეს ადგას; მან თითონ აღსუსხა ის კითხვები, რომლებიც სინამდვილემ წამოაყენა.

მაგრამ ამ ბოლო დროს ჩვენმა ნაციონალისტებმა ტაქტიკა შეცვალეს. დღეს როცა ხალხის მოძრაობამ ასეთი დიდებული სახე მიიღო, ამ ვაჟბატონებმა გაიგეს, რომ ისინი სრულებით გარიყულნი ყოფილან დღევანდელი ცხოვრებისაგან, რომ იმათ ქადაგებას და იმათ პროგრამას ხალხში არავითარი გასავალი არა აქვს, რომ თავისი ნაციონალურ-ბურჟუაზიული პროგრამით ისინი სრულებით განცალკევებული დგანან. ეს ადვილი ასატანი როდია, მეტადრე ჩვენი ნაციონალისტებისათვის, რომლებიც ხალხის მეთაურებათ სახავენ თავის თავს. და აი რა მოისაზრეს ამ ვაჟბატონებმა: მოდი ეს ხალხის მოძრაობა ჩვენი პროგრამის გასახორციელებლათ გამოვიყენოთ. თქმა და საქმის დაწყება ერთი იყო. მაგრამ რა პირობით, რა სინდისით უნდა მიემართათ ხალხისათვის? პარდაპირ თავის ნამდვილ პროგრამის გამოშვადენება რომ ვეღარ გაბედეს, აიღეს დიდიხნიდან შემუშავებული პროგრამა, ჩამოაცალეს ზოგი მუხლები, ზოგიც თავის პროგრამიდან ჩააკერეს და ამას შემდეგ სრულებით დარწმუნებულნი იყვენ, რომ იმათ ოინბაზობას ვერავინ გაიგებდა. მაგრამ იმათი მეცადინეობა ფუჭეთ ჩაიკლის, როგორც წინეთაც ჩაუვლია ხალხმე. თუ მართლა მშრომელ ხალხის ინტერესების დაცვა სურთ, თუ მართლა იმის სამსახური წაღათ, რაღა საჭირო იყო უკვე შემუშავებული და მიღებული პროგრამის თავის სურვილისამებრ შეცვლა და გადამახინჯება? რაღა საჭირო იყო იქ ისეთი მუხლების ჩამატება, რომლებსაც არაფერი საერთო არა აქვს მუშა ხალხთან? მაგრამ მაშინ ისინი ხომ ნაციონალისტები აღარ იქნებოდნენ. აქ გარემოება ნებას არ გვაძლევს უფრო დაწვრილებით შევეხოთ ჩვენი ნაციონალისტების პროგრამას, და იგი ამათ არც კი ღირს. და თუ დღეს მკითხველის ყურადღება მივაქციეთ ამას, მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს მეტათ დამახსიათებელი მოვლენაა. იგი აშკარათ მოწმობს, რომ ჩვენ ნაციონალისტებს ხალხის ცხოვრებაში არავითარი გავლენა აღარ აქვთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი თავიანთ მოთხოვნილებების გვერდით მუშების მოთხოვნებს კი არ მოაქცევდნენ ზოგიერთმა შეიძლება გვითხრას, რომ იმათ შეეძლოთ სრულებით არ მოეხსენებიათ მუშების მოთხოვნებია. რასაკვირველია, შეეძლოთ, მაგრამ ამ შემთხვევაში ისინი რჩებოდნენ განზრახ, ხალხის გარეშე; და ეს კი მათთვის სასიამოვნო არ იყო. ამიტომ თავის ნაციონალისტურ პროგრამაში შეიტანეს რამდენიმე მუხლი მშრომელი ხალხის შესახებ მუშების თავისკენ გადასაბირებლათ. მუშების ძალაში დღეს ყველა დარწმუნდა და აი ეს ძალა ესაჭიროებათ ჩვენ ნაციონალისტებსაც. ამიტომ დაჭირდათ იმათ მუშების გადაბირება. ეს გარემოება მეტათ საგულისხმეირო და საყურადღებოა.

დღეს ყველამ წამოყო თავი; წარმოითდგინეთ ისინიც კი, ვისაც წინეთ ვინაოდა არა თუ აშკარა პროტესტის განცხადება, არამედ ოთხ კედელს შუა ხმის ამოდება არსებული წესწყობილების წინააღმდეგ, დღეს უეხზე წამოდგენ, ბანკეტებს მართავენ, რეზოლიუციებს წერენ და საჯარო პროტესტს უცხადებენ მთავრობას. როგორ მოხდა ეს? რამ გააბედვით იმათ ასეთი ნაბიჯის გადადგმა? უმრავლესობა ამას დღევანდელ ომს აწერს, სახელდობ რუსის ჯარის და-

მარცხებას მანჯურიაში. ეჭვი არ არის, რომ ამ გარემოებამ დიდი გავლენა იქონია დღევანდელ მოძრაობაზე, დააჩქარა ის, რაც, ადრე იქნებოდა თუ გვიან, მაინც უეჭველათ უნდა მომხდარიყო. მაგრამ, როგორც წინეთაც ვამბობდით, დღევანდელი მოძრაობა არ დაწყებულა გუმინ, იგი დიდი ხანია მზადდებოდა. ვინ არ იცის, რომ მშრომელი ხალხი დიდი ხანია აცხადებდა პროტესტებს დღევანდელი ბიუროკრატიული წესწყობილობის წინააღმდეგ, და თავგამოდებული იბრძოდა მის მოსასპობათ, დღევანდელ მოძრაობასაც სათავეში მხოლოდ მუშა ხალხი უდგას. მხოლოდ მისმა მკერდმა შეძლო, რომ დღეს ძირიანათ შეირყა არსებული ბიუროკრატიული წესწყობილება. და დღეს, როცა ბიუროკრატის თვითნებობა რამდენიმეთ აილაკმა, როცა ყოველის შემძლე ბიუროკრატის ძალა და გამავლობა რამდენიმეთ შესუსტდა, სხვა-და-სხვა ჯურის ლაშქარელებმა თავი წამოაყვეს და მოწინავე როლს კასრულობენ. ამათ აღარ ახსოვთ ისინი, ვინც ამ დიდებულ საქმეს მთელ თავის სიცოცხლეში ემსახურებოდა. დღეს ესენი ყვირიან ყველაზე უფრო და მშრომელი ხალხის როლს აფუჭებენ. ამიტომ საჭიროა რომ ამ უკანასკნელთ გარემოს არ გადაცეს თავისი ბედი, როცა გადაწყვეტაზე მიდგება საქმე. სოფლის და ქალაქის მუშებმა უნდა იცოდნენ, რომ იმათი მოძრაობით უწინარეს ყოველისა სხვები მოითხოვენ ხელს, თუ დიდი სიფრთხილე არ გამოიჩინეს პირველათვე. კარგ გაკვეთილს იძლევიან ამ ხრით ჩვენი ნაციონალდემოკრატები. იმათ იციან, რომ სოციალუზმის განხორციელება სამერმისო საქმეა, და ამიტომ არაფერს არ წააგებენ ახლა, თუ მუშებს დაპირდებიან, რომ დიდი მომხრე ვართ სოციალიზმის, მხოლოდ თქვენ გონიერი კაცები ხართ და უნდა იცოდეთ, რომ დღეს დღესეობით იმის განხორციელება ხომ არ შეიძლება, და ამიტომ ეს მერმისათვის გადავდეთ, ახლა კი თქვენ ჩვენ პროგრამაზე დაგვეყვიოთ. თუ რაში მდგომარეობს ეს პროგრამა, ეს ჩვენ რამდენიმეთ უკვე ვიცით, მაგრამ ფუჭე და ამაოა სხენებული ვაჟბატონების იმედი. დღეს მშრომელი ხალხი იმდენათ მომზადებული კი არის, რომ ასეთი რამეებით შეიძლებოდეს მისი მოტყუილება. ამიტომ ჩვენ გვერინა, რომ ისინი უფრო თავის თავს ატყუილებენ.

ფ. მახარაძე.

ომი და რუსეთის ახალი უინაზური სმსხი.

მუკდენის და ტელინის აღების შემდეგ ბრძოლის შესახებ თითქმის აღარაფერი იბეჭდება. დღეს ყურადღებას იქცევს იაპონიის და რუსეთის მთავრობათა ფინანსიური მდგომარეობა, ანუ ნივთიერი საღსარი ომის გასაგრძელებლათ. უნდა იცოდეთ, რომ დამარცხება ბრძოლის ველზე იმავე დროს ფინანსიური დამარცხებაა და პირიქით ბრძოლის მოგება ანუ გამარჯვება ფინანსიურ გამარჯვებას მოასწავებს. ამიტომ ადვილი გასაგებია, რუსეთის ჯარის უკანასკნელი დამარცხება და უკან დახევა იმავე დროს მის ფინანსიურ დამარცხებას მოასწავებს და პირიქით იაპონიის ბრძოლის ველზე გამარჯვებას ფინანსიური დამარჯვება უნდა მოსლოდა. ეს მართლაც ასე მოხდა. იმას ჰქირდება აუარებელი ფული, ამ ფულის საშოვნელათ მთავრობამ ერთათ ერთ საშვადღებას უნდა მიმართოს, ესე იგი სესხს. რამდენათ მეტი ნდობა აქვს მთავრობას ხალხის თვალში, იმდენათ მას უფრო ადვილათ შეუძლია სესხი აიღოს და უფრო კარგი პირობებით, და პირიანათ, რამდენათ მთავრობას სახელი გატეხილი აქვს, იმდენათ იმას ნაკლებათ ენდობიან ფულის პატრონები, კაპიტალისტები, ან სულ არ

აძლევენ ფულს, ან დიდი გაჭირვებით და იმავე დროს დიდ შეღავათს და სარგებელს იხზოვენ. მუკერენის აღების შემდეგ იაპონიის ნლობამ ერთი ორათ იმატა და მისმა მთავრობამ სულ მოკლე ხანში საზღვარ გარეთ იშოვა რამდენიმე ასი მილიონი მანეთი ომის საჭიროების დასაკმაყოფილებლათ; პირიქით, რუსეთის მთავრობამ საზღვარ გარეთ ვეღარ იშოვა ფული, საფრანგეთის კაპიტალიტებმა, რომლებიც პეტერბურში მოეწვიათ ამის თაობაზე, გადაჭრით უარი განაცხადეს, რომ დღევანდელ პირობებში ჩვენ ფულს ვერ გასცხებთო. ამისთვის საჭიროა გამარჯვება ბრძოლის ველზე და ან ზავის ჩამოგდება, მაგრამ რუსეთისთვის დღეს შეუძლებელია, როგორც ერთი, ისე მეორე. ამიტომ მთავრობას სხვა გზა აღარ ქონდა გარდა იმისა, რომ შინაურ სესხისათვის უნდა მიემართა და მიმართა კიდევაც. თანახმით 12 მარტის ბრძანებისა გამოცხადდა ახალი შინაური 5%ანი სესხი 200 მილიონის. ჩვენ არ გამოუდგებოდა დაწვრილებით იმის გამოძიებას, თუ რას გამოიწვევს შინაურ ბაზარზე დღეს ახალი სესხის აღება. საქმე ის არის, რომ რუსეთის მრეწველობა და აღებ-მიცემობა დღეს ისეც შევიწროებულა ომის გამო, რადგანაც ქვეყნის ეკონომიური ცხოვრების ნორმალური მსვლელობა შეწყვეტილია. და აქედან კიდევ ფულის აღება ომის საჭიროებისათვის, კიდევ უფრო შეაწვროებს მცხოვრებლების ეკონომიურ ცხოვრებას კრიზისების გამოწვევით როგორც მრეწველობაში, ისე ადგილობრივში. თუ ეს მდგომარეობა კიდევ რამდენსავე ხანს გაგრძელდა, კატასტროფა აუცილებელი შეიქნება, რომელიც ქვეშ მოიყოლებს ყველა იმას, რაც ხელს უწყობდა დღევანდელ მდგომარეობის გავლენას.

ფინლიანდიის სეიმმა ამას წინეთ იშვამდგომლა ხელმწიფე იმპერატორის წინაშე, რათა გაუქმებულ იქნას 1901 წელს 29 ივნისს გამოცემული დებულება სამხედრო ბეგრის შესახებ. ხელმწიფე იმპერატორმა შეიწყნარა ეს შეამდგომლობა და დროებით გააუქმა ხსენებული დებულება. სამაგიეროთ ფინლიანდიის ხანინამ 1905 წლის პირველ იანვრიდან 1907 წლის დამლევამდე სამხედრო საჭიროებისათვის უნდა იხადოს წლიურათ ათი მილიონი მარკა (ოთხნახევარი მილიონ პანეთი).

უპარლესი გადაწყვეტილება. ხელმწიფე იმპერატორმა ფინლიანდიის ერობათა უქვემდებარეობილეს თხოვნაზე 1905 წლის 19 მარტს კეთილ ინება და ბრძანა: გაუქმებულ იქნას 1907 წლის 1 აგვისტოს დროებითი დადგენილება სასამართლო უწყებაში მოსამსახურე პირთა სამსახურიდან დათხოვნის შესახებ.

19 მარტს ქ. სელეცკში დროებითმა სამხედრო სასამართლომ გამოუცხადა განაჩენი 56 სათადარიგო ჯარის კაცებს, რომელნიც პასუხის გებში იყვნენ მიცემული კაზარმებში უწყსობების მოხდენისთვის და სამხედრო მთავრობისადმი წინააღმდეგობისთვის. ერთ ებრაელს და სამ პოდონელს სიკვდილით დასჯა გარდაუწყვეტეს, სამს პატიმართა განყოფილება (Арестантскія отдѣленія), 16—პატიმართა გამასწორებელი რაზმი და ციხეში ჯდომა სამი წლით, 13 კაცი გაამართლეს.

ვლინთა მოძრაობის ვაშო.

მედგრაოთ, შეუჩერებელი იზრდება ხალხის თვით ცნობიერება; ელვის სისწრაფით მოედო სოფლებსაც ხმა თავისუფლებისა. რაც ხანი გადის უფრო ღრმა ფესვს იდგამს

ხალხში აზრი თვით მოქმედებისა. მოხუცი თუ ახალგაზრდა, ქალი თუ კაცი ყველა ფეხზე დამდგარა, ზღვასავით დელაგს და ლამობს ქვეყნის დაქცევას, თუ მას დროზე არ მიეცემა ის, რასაც მოითხოვს მისი სამართლიანი ადამიანური უფლება. დაღა დღე განკითხვისა, რომლის წინაშე ცოდვიანმა თუ უბრალომ, სასტიკმა თუ ლმობიერმა—ყველამ პასუხი უნდა გაცეს იმ დიდებულ საკითხს, რომელიც წამოაყენა დღეს ცხოვრებამ. ქალამიანმა გლეხმაც შეიგნო თავისი ადამიანური უფლება და ხმა მალდა, უშიშრათ ითხოვს აწ არსებულ ცხოვრების პირობათა ძირიან-ფესვიანათ შეცვლას და მის მაგიერ უფრო უკეთესის, სამართლიანი წესწყობილების შექმნას და დამყარებას, გუშინდელი მონა და ერთგული ყმა, გაიძიხის: მეც ადამიანი ვარ, მეყო ამდენი მოთმინება, აღარა მსურს პირუტყვისავით მორჩილება და ჩემი ოფლით მონაგარით მუქთა ხორათა კვება-დასუქებაო. აი, ასე დალაღებს და ასე ჩივის დღეს ჩვენი „ტეტია“, რომელთანაც ლაპარაკი კი თავის დამცირებათ და შეურაცყოფად მიაჩნდა ამ ქვეყნის რჩეულთადა „წმინდა სისხლის შთამომავალთა“. სად იყო აქამდე გლეხის ეს პროტესტი, ეს შეგნება თავის საკუთარ უფლებათა და ადამიანობისა? დაბა-სოფლიდან გამოგზავნილს კორესპონდენტიაში გლეხის ცხოვრების შემეტანიანე ერთ ფეროვანაა გვიხატავდა და გვისურათებდა გლეხის გაჭირვებულს ცხოვრებას.—მხოლოთ ოხვრა კვენსალა ისმოდა მის გაჭირვებულ მომაბეზრებელ გოდების ჰანგში. სად იყო თავის საკუთარ ძალაზე დახარებული იმედი მომავალ განახლებულ ცხოვრებისა. ჩვენი გლეხი გრძნობდა თავის სიბეჩავეს, სისაწყლეს, მწვავე ტკივილს, მაგრამ ამავე დროს უხმოთ და ბრმათ ემორჩილებოდა ბედს. ვერ ბედავდა ხმის ამოდებას, არ მოეპოვებოდა მას არავითარი სალსარი და საშვალება მჩაგვერლთა წინააღმდეგ საბრძოლველათ. აუტანელ ბატონყმობის მძიმე უღელს ქვეშ ფიზიკურათ და გონებრივათ დამახინჯებული ადამიანისგან არავითარ ხსნას და შველას აღარ ელოდა, ყველასაგან მოტყუებული და ცხოვრების გარეშე გარიყული მხოლოთ ღმერთს-და შეეკეროდა და ხელ აპყრობილი მხოლოთ ცას-და შეღადადებდა. ღმერთზე შეაგლო მან თავისი ბედი: აწმყო და მომავალიც. მაგრამ აქაც მწარეთ მოტყუედა ღმერთის შემყურე და მოიმედე მონა. ათასი წლობით განვლილმა ცხოვრების ფაქტებმა ცხადათ და ნათლათ დაუმტკიცეს მას, რომ ალაღბედით, თვალხუტულა ხეტიალი არაფერს მიცემდა და არაფერს მოუფლენდა მას. გაიგო და დარწმუნდა რომ თავის დახსნისათვის საჭიროა სხვა ღონე, სხვა ძალა,—შეერთებული შეთანხმებული მოქმედება, რომ მხოლოთ ყველა ჩაგრულთა და მაშვრალთა ხელის ხელ გაწვდენით და სოლიდარობით მოიპოვებდა პურს, სამართალს და თავისუფლებას. დიხხ, გამოიღვიძა დღეს ჩვენმა გლეხმა, თვალები მოიფშვნიტა, ბოროტ ძალას თვალთვალში გაუყარა და ამაყათ, სასტიკათ მოთხოვა წარსულის ანგარიში. ამ საშინელ, მედგარ პროტესტში გამოიხატა ის უტყუარი კანონი ბუნებისა, რომელიც ამბობს რომ ქვეყნად არავითარი ძალა ტყუილ უბრალოთ არ იკარგება და არც ქრებაო. დღევანდელი მოძრაობა გამომქლავნება და გამოაშკარება იმ პოტენციალური, ფარული ძალისა, რომელიც ათასის წლობით გროვდებოდა და იზრდებოდა ხალხის გულში. რამდენათაც უფრო მეტ სისასტიკეს იჩენდა ძალმომრეობა, იმდენათ უფრო მეტ სიმძულვარესაც იწვევდა ჩაგრულის გულში. ეს სიმძულვარე გაფართოვდა, გაიზარდა, და აი დღეს დაგუბებულ ნიაღვარსავით, აზვირთებულ ამბოქრებულ ზღვასავით ლამობს ქვეყნის წალეკას და ამ ასშინელ უდი

საქართველოს
საზოგადოებრივი
საბჭოთაო

ათხმბათს, 16 მარტს, სადამის, ეკლესიასზე ზარი ჩამოკრეს და „დაარსისეს“, ე. ი. ზარის რეკვით ეკლესიას აცნობეს მეორე დღისათვის მუშაობა აკვეთათ და ეკლესია ეკლესიასთან შეკრავილი იყვნენ სათათბირით. მართლაც, მეორე დღეს, ეკლესიასთან დიდძალმა ხალხმა მოაყარა თავი. სხვა სოფლებიდანც ძალიან ბევრი მოვიდა.

დიდებული სანახავი იყო ამ მოზღვავეებულ ხალხის კრება სწორეთ ღამეობას მოგაკრებდათ.

გორის მაზრის ისტორიაში მარტო აქ იხინა თავი ერთმა ფაქტმა. თავ-აზნაურთა და გლეხთა სრულმა სოფიდანობამ, რაიცა შეიძლება მხედრთ იმითი ახსნას, რომ აქაური თ.-აზნაურნი ბევრათ უფრო გაჭირვებულ მდგომარეობაში არიან, ვიდრე გლეხნი—გარდა თითო-ორიდა თავადისა. საყურადღებოა ის, რომ ერთ სოფლიდან ხალხს ერთი გადასახლება თავადი მოუძღვდა წინ ბაიროდით ხელში.

ეკლესიასთან დიდი ბჭობა გაიმართა. ორატორები უფრო თავად-აზნაურნი იყვნენ, რომელთაც ხალხი ღამნაკის დროს თანაგრძობას უცხადებდა. ამ დროს ხალხთან მივიდა შეძლებული მემამულე ზ. ფაქტაშვილი და შენივლა, მუქარის წერილი მომივიდა, გადაწვას მიზიარებოდა. აი წერილიცაო. ხალხმა დაუძახა, შენი ზიარადი მტერი იქნება ვინმე. ჩვენ არაფერ შუაში ვართ, ან იქნება ეგ წერილი შეთხუზუდას.

შევედრეთ, საიდგანდაც, ცხინვალის ბოქაულები გაჩნდა რვა სტრანეებით. ბოქაულის ბრძანებით სტრანეიკები შორისდა გამწკრივდნენ და თოფები მოიმაჯვეს. საქმე სისხლის ღვრამდე არ მისულა. ბოქაული სტრანეიკებით წავიდა და ხალხიც მშვიდობიანათ დაიშალა.

ურდობის მოთხოვნებიანი მომეტებულ ნაწილათ იკვივა, რასაც გორის მაზრის სხვა სოფლებიც თხოულობენ. (ივერია)

სოფ. ძალისი (ქართლი). 15 მარტს მაზრის უფროსის განკარგულებით დააპატიმრეს სოფ. ძალისში ორი კაცი, რომელთაც ადგილობრივი პოლიცია ეჭვის თვლით უყურებდა და თვლიდა ხალხის მეთაურებათ. დატუსაღებული პირები ჩაიყვანეს სოფელ მუხრანში, სადაც იმ ჟამათ იმყოფებოდა მაზრის უფროსი. რამდენიმე ხნის შემდეგ სოფელ მუხრანში მივიდა ძალისიდან კომლზე კაცი და მოთხოვა გაენთავისუფლებიათ დატუსაღებული, ან მთლათ სოფელი დაეტუსაღებიათ. სოფელი თავის მოთხოვნის იმითი ასაბუთებდა, რომ თუ დანაშაულობა რამე მიუძღვის სოფელს მთავრობის ან მემამულეთა წინაშე, ეს მთელი სოფლის დანაშაულია და არა ერთისა ან ორის კაცისა, ამიტომ მთავრობამ დასაჯოს მთელი სოფელი და არა რამდენიმე პირიო. შემდეგ მოვიდა სოფელი წილკანი და აგრეთვე მოთხოვა მაზრის უფროსს დატუსაღებულთა განთავისუფლება. წილკანს მოჰყვა მჭადის-ჯვარი, ქილურტ-ებნისი, გრემის-ხევი, შუა-ხევი, ქვითკირის-წყარო, კოდის-წყარო. ყველა სოფლებმა მოთხოვეს მაზრის უფროსს დაპატიმრებულთა განთავისუფლება, ან საერთო სასჯელი. სოფლის მოძრაობაო, თქვენს მოლაპარაკებებმა, გამოწვეულია ღრმა ეკონომიურ და საზოგადოებრივ პირობებით; ამ მოძრაობაში ყველა გლეხს უდევს მონაწილეობა და ამიტომ თუ გლეხ-კაცს სასჯელი მოეღოს,—ეს უნდა იყოს სასჯელი ყველასთვისაო. მაზრის უფროსმა პირველათ უარი განუცხადა სოფელთ თხოვნის დაქმყოფილებას, ბოლოს კი განთავისუფლდა დაპატიმრებულნი შემდეგის სიტყვებით: „განთავისუფლებ დატუსაღებულთ იმიტომ, რომ თქვენ მშვიდობიანობის მომხრე და დამცველნი ყოფილხართ და უწყისობის მოხდენა არ მოასურვეთა“.

სოფ. მეჯვრის-ხევი (ქართლი). 20 მარტს, სოფელ მეჯვრისხევიში აპირებდა თავის მოყრას სხვა სოფლების გლე-

ხობა, მაგრამ ბოქაულებმა, როგორც კი გაიგო ხალხი თავს იყრისო, დილითვე დარაჯები და ყაზახები ჩააყენა გზებში და არ უშვებდა, თავის ქირ-ვარამის გამოსათქმელათ. ათი საათი იქნებოდა, რომ ეკლესიაზე მისვლენს სანდრო გოგოლაძის მეუღლე. ეკლესიაზე მოიყარა თავი ორასამდე კაცი და გაყვა ცხედარს. გზაში ხალხი თან და თან ემატებოდა. სასაფლაოზე შეიკრება თითქმის ოთხი ათასამდე კაცი, ოსი და ქართველი დასაფლავების შემდეგ დაიწყეს ლაპარაკი თავიანთ ქირ-ვარამზე. გამოთქვეს თავიანთი აზრი: წარუდგინონ მემამულეებს უმთავრესი მოთხოვნილება—დროებით ვალდებული გლეხები დაუყოვნებლივ განთავისუფლდნენ, საბალახო და ტყე (მხოლოდ ნედლი) თავისუფალი უნდა იყოს. ნედლხე-ტყის გამოტანას ხალხის მიერ ამორჩეულნი უნდა წყვეტდნენ. უკეთუ მემამულის მამულს მოხნავენ, მეთელი მიეცეს. მღვდლებს დრამა მოესპოთ. სკოლა სახელმწიფო ხარჯზე იყოს. განაცხადეს: საავათყოფო, ექიმი და ბებია ქალი მხოლოდ თავად აზნაურთათვის იყო დი არა გლეხთათვისაო, როცა ჩვენ ავათყოფს მივიყვანდით, ყურადღებას არც კი გვაქცევდნენ, გადასახალი კი გვხვდებოდა. გლეხებმა შეფიცეს ერთმანეთს და წყნარათ დაიშალნენ.

საგარეჯო 17 მარტს, დილით, საგარეჯოს გლეხობამ მოიყარა თავი და გაჩება ტყე, „აღინჯად“ წოდებული, რომელიც სოფელს მუდამ საფიხნეთ ეჭირა და ეს ათიოდე წელიწადია, «ლენსიმა» სახელმწიფოთ გახადა და წიკრს არავის აქრევიებდა-

აქედან ხალხი ამოვიდა სოფელში და მიადგა თავის აშენებულ შენეირ სკოლას, რომელიც 5,000 მ. ნაღდი დაუჯდათ, გამოიყვანეს სამივე მასწავლებლები გარეთ (იმათში მხოლოდ ერთია ქართველი) და უთხრეს დალაგებით: «გავტყავდით, 1,000 მ. წელიწადში, ხომ იცით, ჩვენის ჯიბიდან გაძღვეთ ჯამაგირსა, შემა უკლებლივ გაქვთ, სტოროვი გვეგონა, ჩვენ შეიღებს ჭკუაგონებას ასწავლიდით და თქვენ კი გამოგვიტყინეთ შეიღები,—აყვირებთ „კოზლიკ საბაკას და ქართულათ სახელსა და გვარს ვერ მოაწერენ... გვეყო ამდენი ღლეტა! გავვეცალენით აქედან, თორე ვეღარ მოვითმენთ“. მიადგენ სასოფლო ქსენონს და დაკეტეს. ამასთან ფერშალს უთხრეს: „აღარ გახსნაო!. ექიმს წელიწადში 2,000 მ. მეტი აქვს ჯამაგირი და ხალხს კი მასხარათ გვეგდებს—სულ ქალიქში ცხოვრობს, აქ კი წელიწადში ორჯერ არ გვეჩვენება თვალითა...“, მიადგენ აფთექას, აძირეს უშველებელი რუსული „ვივესკა“, აკიდეს კაცებს და წააღებინეს. მერე გამოიყვანეს გარეთ აფთექარი და უთხრეს: „ხვალვე თვალისა მოგვეწყვი. კული-კულზე გასაგებამს აქაურ ფერშალ-ექიმებთან და ტყავს გვაძრობთ წამლების ძვირათ ყიდვითა... ავიდენ აქციზის ჩინოვნიკთან სადგურში. უფროსი და უმცროსი ჩინოვნიკები წასულიყვენ, მაგრამ მაინც დაუმტვრიეს ფანჯრები. დახიეს საქმეები, მოიტანეს იქვე ქვაბები და კადღეს არაყის გამოხდა... ხალხი აქციზის შესახებ მეტათ გულნატკენია: ვენახი ღვინოზე მეტ შემოსაკალს არაყიდან იძლეოდა... არაყით მივდიოდით იოლათ და დღეს ყველაფრიდან სული შეგვიხუთეს და არყის ხდაც ხელიდან გამოგვაცალესო. თუ არაყზე აქციზი არ გადავარდა, ჩვენ წელში ვერ გავიშლებითო.“

საზოგადოთ გლეხობას შეგნებული აქვს თავისი აუტანელი მდგომარეობა და ნურც უბრალო მოძრაობათ ჩასთვლის ვინმე ამ მოძრაობას. პატარას კითხავ თუ დიდს, ყველა ნათლათ გიხსნის გლეხის აწინდელ მდგომარეობის აუტანლობას.

ქიზიყი. არც ქიზიყის მკვიდრნი ჩამორჩენ სხვებს. აქაც ამ ცოტა ხინში გაისმა დიდი უკმაყოფილება აწ არსებულ წესებსა წინააღმდეგა გაისმა ჩივილი ბეჩავ ცხოვრებაზედ. თუმცა ჯერ-ჯერობით საიმისო არა მომხდარა რა, მაგრამ მიონც არეულ-ღარეულია დღევანდელი ვითარება. მით უმეტეს, რომ მთელმა ქიზიყმა, თითქო ჯადო უჯდესო, ისე ერთბაშით გაახილა თვალი. ხალხი გატაცებულია ერთის სურვილით, ყველას პირზედ ერთი აკერია: გვეყო ამდენი ტანჯვა და დამცირება. ვმუშავობთ, წილებზე ფხვს ფადგამთ, მაგრამ ჩვენ-ისევე მშვივრები, ტიტვლები და გაუნათლებლები ვართო.

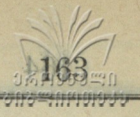
17 ამ თვეს სოფ. ბოდბისხევში მოხდა კრება ქიზიყის ყველა სოფლის წარმომადგენელთა. ამ კრებას უნდა წინდ-წინვე შეემუშავებია ქიზიყის საქიროებანი და შეედგინა მოთხოვნილებანი. კრებას დაესწრო ასამდე წარმომადგენელი. და გასტანა თითქმის ოთხ საათამდის. გამოირკვა თურა შევიწროვებული და დაბეჩავებულია ქიზიყი ათას გვარ გადასახადით, უსწავლევლობით და უუფლებობით. დადგინეს (ამ დადგენილებას გადაცემენ გასაშინჯავად მომავალ დიდ კრებას მთელი მაზრის მცხოვრებთა): მოისპოს უცხო ტომის გადმოსახლება სიღნაღის მაზრაში, რადგან თვით ადგილობრივ მკვიდრთაც არა ყოფნით ადგილ-მამული, მოისპოს გამიჯვნის დავა სასამართლოებში გლენთა და თავისუფალ ხალხს შორის. ის ტყეები, რომლითაც სარგებლობდა ქიზიყი წინათ, უნდა გადაეცეს ქიზიყის საკუთრებათ, აგრეთვე ის სათავადო ტყეები, რომელიც დაეტანება ამ საზღვრებში. ტყით სარგებლობა უნდა იყოს უფასო და უბილეთო. ეს ტყეებია: შირ აქის, სიღნაღის და ლაგოდეხის სალენსიჩოები. გაუქმდეს საერო დარაჯები. გადასახადი დაარსდეს შემოსავალზედ 500 მ. ზეით. ნაკლები უნდა განთავისუფლდეს; მოისპოს ბაეი როგორც პირდაპირი, ესე არა პირდაპირი; ქართველი ჯარის კაცები არ უნდა იგზავნებოდნენ უცხო ქვეყანაში, არამედ მსახურებდნენ თავიანთ სამშობლოში. შემოდებულ იქნას დამოუკიდებელი თვითმმართველობა სოფლათ. მოისპოს წოდებრივი სასამართლო. დაწესდეს ერთი სამაზრო სასამართლო ყველა წოდებისთვის თანაბარი. სამართალი, და სამართალი და საქმის წარმოება უნდა იყოს ქართულ ენაზედ. მოსამართლე უნდა ირჩეოდეს ხალხს მიერ ვადით. ყველა დაწესებულებაში უნდა იყოს ქართული ენა. გაუქმდეს ბაშფორთი. სწავლა უნდა იყოს საჯაროდებულთა 16 წლამდის, უსასყიდლოთ უნდა დაარსდეს ჩვენს ქვეყანაში საშუალო და უმაღლესი სკოლები ყველა დარგისა. სწავლება უნდა წარმოებდეს ქართულათ. დარიბებს უნდა მიეცეს ტანისამოსი და სწავლის ნივთები. უნდა გაუქმდეს ეგზამენები (გარდა უმაღლეს სკოლებისა) და ისე უნდა მოეწყოს საქმე, რომ ერთი სასწავლებლიდან მეორეში შეიძლებოდეს გადასვლა შესაფერ კლასში. მიეცეს ქიზიყა ნება გაიყვანოს კახეთში რკინის გზა, რომელიც აუცილებლათ საქიროა ხალხის ეკონომიურ განვითარებისთვის. დაარსდეს განსაკუთრებული ქიზიყის მაზრა ყველა დაწესებულებებით და სამმართველოებით რომელიმე შუაგულ სოფელში.

ჭაღურტი. (ქართლი). 5 მარტს შეიკრიბნენ თავის დღევანდელ მდგომარეობაზე მოსალაპარაკებლათ შემდეგი სოფლები დუშეთის მაზრაში: ქილურტი, ებნისი, გრემის-ხევის საზოგადოება, ბაზალეთი, ქაის ხევი, საკრამული და სხვა ახლო-მახლო პატარა სოფლები. ყრილობებზე სოფლებმა გადაწყვიტეს შეუერთდნენ სხვა სოფლებს და მათთან ერთათ მოითხოვონ საქირო ცვლილობების მოხდენა გლეხი კაცის ახლანდელ ცხოვრებაში.

ლენხუმის მხარე. ეს ერთი კვირაა, რაც ლენხუმის ყოველ მხარეში დაიწყო ხალხმა გაფაცვა და ყოველ კუთხიდან გაისმის, ან სიკვდილი, ანუ მოპოვება ადამიანურ ცხოვრებისაო. დაიწვა სოფლის რამდენიმე კანცელიარია და სკოლა, რომელიც ორიბელის კანცელარიასთან ახლო იყო. გაფიცვა პირველათ მოხდა ორიბელის საზოგადოებაში და შემდეგ ცეცხლივით მოედნა მთელს ლენხუმს. მოსპეს მღვდლების ღრამა და უზომო გადასახადები, განდევნეს ფოსტის ცხენები, იასაულები და მოსპეს ამის გადასახადი, რომელიც თითოეულ საზოგადოებას წელიწადში არა ნაკლებ 600 მან. უჯდებოდა. მოსპეს საგლეხო ბანკში ფულის შეტანა, რადგან არავითარი სარგებლობა ამ ბანკს საზოგადოებისათვის არ მიუცია და არც იციან, ეს ბანკი რომელ ქალაქში არსებობს, ან ვინ მეთაურობს, ვინ სარგებლობს. თავად-აზნაურთ მოთხოვეს სასოფლო გზა-ხიდის კეთებაში და ეკლესიების მოვლა ყარაულობაში მონაწილეობის მიღება და ბევრი რამ სხვა...

სოფ. მექვენა. საერთო მოძრაობას არც ჩვენი კუთხე ჩამორჩა: აქაც 16 ამა მარტს სასოფლო ყრილობაზე, რომელიც ადგილობრივი მთავრობის განკარგულებით მოხდა, გლეხებმა გამოაცხადეს თავისი უკმაყოფილება ეხლანდელ მართვა-გამგეობაზე. ყრილობას დაესწრო ადგილობრივი ბოქაულის თანაშემწე თავადი ყიფიანი, რომელსაც ყრილობის მიერ ამორჩეულმა ორმა დეპუტატმა შემდეგ მუხლებში დაუსახა მცხოვრებთა საქიროებანი:

1. ჩვენ გვყავს დაქირავებული 500—600 მანათათ ცხენები, რომლებითაც ჩინოვნიკები სარგებლობენ. მეტი უსამართლობა განა იქნება; ვითხოვთ მოისპოს ფოსტის ცხენების გლეხებისაგან დაქირავება და, თუ რომელიმე ჩინოვნიკისათვის საქირო იქნება,—ჯამაგირი აქვს და თავის ფულით იქირაოს, ჩვენ კი ნუ შეგვაჯდებიან კისერზე.
2. გზა ყველასათვის საქიროა,—ჩაშ რატომ ხდება ის უკანონობა, რომ გზას მარტო ჩვენ, დაბეჩავებულ გლეხებს, გვაკეთებინებენ და სხვა წოდება კი თავისუფალია? კანონი და სანართალი მოითხოვს, რომ გზა ყველამ ვაკეთოთ, განურჩევლათ წოდებისა.
3. სოფლის სასამართლოში ოთხი იასაული გვყავს გლეხების ქირით. საქმით კი ისინი უფრო თავადებს ემსახურებიან, მაშალადამე, უსამართლობათ უნდა ჩაითვალოს რომ ჩვენ, გლეხებმა, თავად-აზნაურობას კაცები უნდა ვუქირაოთ, და ჩვენთან ერთათ იმათაც მიიღონ მონაწილეობა იასაულების დაქირავებაში. წინააღმდეგ შემთხვევაში გაგვინთავისუფლონ ჩვენი იასაულები მათი საქმეებისაგან.
4. მღვდლები ორ-ორ მანათს გვახდევინებენ ღრამის ფულათ. ეს გადასახადი ჩვენ არაფერში არ გვშველის და არ გვეთვლება. იმათ, გარდა იმისა, რომ ჯამაგირი ეძლევათ ხაზინიდან, სხვა შემოსავალიც აქვთ მრევლისაგან, მაგრამ ადამიანის ბუნება გაუმძღარი არისო, იტყვიან—ისეა. ნათვლა დაგვიკრძალება, ზეთის კურთხევა, მკვდრის გასვენება, ჯვრისწერა ან სხვა რომელიმე მღვდელ-მოქმედება,—ისე ფხვს ვერ მოაცლევინებთ სახლიდან მღვდელს, თუ გასამრჯელო წინდაწინ არ მიართვი. ნიხრი ხომ იმათთვის არ არსებობს და, ვისაც როგორ მოხვდება, გასამრჯელოს ისე იღებს. ამიტომ უკანონოთ ვთვლით ღრამის ფულს და ვითხოვთ, რომ მოისპოს მისი გარდახდევინება.
5. აღარა ვართ ამის მეტი! ღრამის არის სიღარიბისა და გაქირავებისაგან სული ამოგვხდეს! ამ ათასნაირმა მოუწყვარიგებელმა გადასახადებმა ხომ სულ მიწასთან გავგვანწორა. რა სამართალია, მოვთხოვთ გარდასახადი იმისთანა კაცს,

რომელსაც სულს გარდა არავითარი სარჩო-სახადებელი აღარ გააჩნია, რომელიც ყელამდის ვალშია ჩათვლილი! გადასახადი გადახდეს მხოლოდ იმას, ვისაც შეუძლია ღარიბ ლატაები კი ყოველგვარ გადასახადებისაგან უნდა გათავისუფლდნენ.

6. ეკლესია ყველასია: გლეხისაც და თავადისაც. უპარაულის ქირას კი მარტო ჩვენ, გლეხებს, გვახდევინებენ. რატომ უნდა იყოს ასე? დეე, იმათაც უპარაულონ თავიანთ მკვდრებსა და ეკლესიას.

6. ჩვენგან ამორჩეული სოფლის მოხელეები: მამასახლისი, მოსამართლეები და სხვები უფრო თავის ჯიბის მოსამსახურეები არიან, ვიდრე საზოგადო ინტერესებისა. სამართალი ყოველთვის იმისკენ იწევს, ვისაც შეძლება აქვს ღარიბისთვის კი მათგან გააჩინებული სამართალი უსამართლობა აზრის და ამიტომ ღარიბი ცერ ღირსებია მათგან სწორს სამართალს. ის სამართლისაგან ყოველთვის დაჩაგრული გამოდის, ამისათვის, თუ ამაზე უკეთ არ გვექნება მოხელეებისაგან საზოგადო ან პირადი ინტერესების სისწოროთ დაცვა, არ გვინდა ისინი და იმათ მაგიერ სხვაფრივ მოწყობს სოფლის მართვა-გამგეობა.

ამ დღეებში მოვილიან ჯარს, რომელსაც მთავრობა გზავნის რაჭა-ლეჩხუმში მოძრაობის ჩასაქრობათ. ამბობენ, რაჭა-ლეჩხუმის ზოგი სოფლებში უკვე შემოულიათ გურჯის მზგავსათ თავისებური მართვა-გამგეობაო. ზოგან ხალხს კიდევაც შეუფიცია ერთმანეთისათვის ერთგულეებაზე საერთო მოძრაობის სასარგებლოთ.

დაწვეს ამ კვირაში ქყვიშის სასოფლო სასამართლო და ორბელის სასამართლო, რომლიდანაც ცეცხლი სკოლის შენობებზე და გადასულიყო და გაენადგურებია, სხვაგან სოფლის სასამართლოებს ყ რაულები უყენია.

ოზურგეთი. 18 მარტს აქ მოვიდა ქუთაისის გენერალ გუბერნატორი თავ. ჯამბაყურ-ორბელიანი. თან ახლდნენ ოზურგეთის თავად-აზნაურთა წინამძღოლი თ. კ. ერისთავი, მაზრის უფროსი ჯაფარიძე (უკვე თანამდებობას ასრულებს) და სხვანი. გენ. გუბერნატორმა მისვლისთანავე დაათვალიერა აქ დაბანაკებული ჯარები და წავიდა გენ. აღინაოვის სადგომში. მეორე დღეს, 19 მარტს, გენ. გუბერნატორი მივიდა თვით-მართველობის დარბაზში, სადაც მას დახვდნენ ქალაქის მოურავი, ხოლმეზიო და რამდენიმე ადგილობრივი მცხოვრებნი. გუბერნატორმა მიმართა იქ მყოფთ და უთხრა: „ამ ბოლო დროს თქვენში მეტის მეტი არა სასიამოვნო ამბები ხდება; ძალიან არავ-დარიეთ ყველაფერი, ეს მკვლევლობა, ეს ძარცვა-გლეჯა და ათასი უწყსოვბანი. რა არის მიზეზი აქეთის უჩვეულო მოძრაობისა? ამაზე ხმ. ბერიძემ შემდეგ უპასუხა: „ჩვენში ისეთი არაფერი ხდება და არც მომხდარა, რაცა სხვაგან არ იყოს. წაიკითხეთ მარტო გაზეთები და ლარწმუნდებიან, რომ სხვაგან უარესებიც ხდება; მაგ. გურიაში შემთხვევა არ ყოფილა, რომ ხუთასი და ათასი კაცი დასცემოდეს რომელსამე მემამულეს, ან სხვას და წაერთმიოს ყველაფერი, რაცა რუსეთში ხშირი მოვლენაა. რუსეთის ხალხი გაჭირვებულია და ღელავს, ისე ვარბ ჩვენც... თქვენზე წინააღმდეგ ყოფილან აქ მთავრობის წარმომადგენელნი, რომელთაც მივმართეთ თხოვნით და ავუსხენით ჩვენი

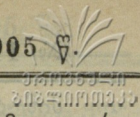
გაჭირვება, მაგრამ ყურადღება არ მოგვქცევს, ახლა კი ჯარები გვიყენეს; კვლავ გარწმუნებთ, რომ აქ ისეთი არაფერი არ არის, რაც არ იყოს მთელი რუსეთში“... აქ გუბერნატორმა შენიშნა: „როგორ თუ არ არის, როცა კაცს ქუჩაში კლავენო“... ჩვენ „დესეტნიკათ“ ვერ დავდგებით, რომ კაცის მკვლელებსა ვლიოთ. ყველას რათ გვედება ბრალი? ვანა სხვაგან კი არ არის ავი კაციო? უპასუხა ხმოსანმა: შემდეგ ილაპარაკა დ. ცეცხლამემ, რომელმაც ბან გუბერნატორს გაუმართა პირველი მიზეზები გლეხთა მოძრაობისა და მოიხსენია 1901—1902 წწ. ქირანხულის მოუსავლობიანი, რამაც ხალხი უკიდურეს გაჭირებაში ჩააგდო და რასაც გლეხების მემამულეთა წინააღმდეგ გაფიცვა მოყვა. მოახსენა აგრეთვე, ის თუ როგორ შევიწროვბასაც აყენებდნენ მებატონეები გლეხებს, და ბოლოს თქვა: „თუმცა ზოგიერთ მემამულეთ უნდოდათ ნაკლებ საიჯარო ქირით მიეცათ მიწა გლეხებისათვის, მაგრამ ადგილობრივმა ადმინისტრაციამ არ დაანება და ამითი საქმე უფრო გააწვავაო. ზოგიერთ მემამულეთ, რომელთაც უნდოდათ განცხადება დაეგქდათ და სოფლებში გაეკრათ მსაყანულის რაოდენობას ვუკლებ ჩემს უმცროსებში და, ვისაც გინდათ, აიღეთო“, ასეთი განცხადების დაბეჭდვის ნება არ მისცა ადმინისტრაციამო... აქ მაზრას უფროსმა შენიშნა, — მართალი არ არისო!... ბოლოს კ. გუბერნატორმა წინადადება მიცა ყველა იქ მყოფთ: „რაც იყრ. იყრ, ხოლო ამას შემდეგ მშვიდობიანათ იყავით, დაწყნარდით, ამას რას უყურებთ, რასაც გაზეთები წერენ, დაივიწყეთ ყველაფერი, თუ გინდათ სასტიკი ზომები აიცილოთო. აქ გიტოვებთ გენ. აღინაოვის და, რაც დაგჭირდეთ იმას მიმართეთ და ყველაფერში შემწყობას ამოგიჩნეთო. რამდენისამე ხნის შემდეგ აქ ჩამოვა კავკასიის ნამესტნიკი, რომელიც ყველაფერს გამოიკვლევს, გამოიკითხავს და, თუ თქვენც წინანდელ შეცდომებს გაასწორებთ, მთავრობაც ყველაფერში თქვენი დამხმარე იქნება“ო. (ივერია).

ეს ერთი კვირაა, რაც გლეხების მოძრაობამ რაჭა ლეჩხუმშიაც იჩინა თავი. სასამართლოებს, და ადმინისტრაციას უცხადებენ თვიანთ მოთხოვნილებებს. პირველი სასამართლო დაიწვა პატარა ონში (სოფელი). იმის მაგალითს მიყვენ სოფლები ტოლა, ორბელი და ქყვიში. ადმინისტრაციის ერთმა წარმომადგენელმა დაიარა ეს სოფლები და გამოელაპარაკა მოახდარ ამბების შესახებ. ხალხმა თავის მხრივ შემდეგი მოთხოვნილებანი წარმოუდგინა:

1. დროებით ვალდებული გლეხები და ყონებლივ გათავისუფლებულ იქნენ მიწიან სახელმწიფოს ხარჯით; უნდა მოისპოს არა-პარდაპირი, დაფარული გადასახადები; შემოღებულ იქნას გადასახადი შემოსავალზე, ხოლო 500 მანეთის ნაკლებ შემოსავალზე არავითარი გადასახადი არ დაწესდეს; უნდა დაწესდეს უფასო, საყოველთაო და სავალდებულო სწავლება ორისავე სქესის ბავშვებისათვის, უნდა გათავისუფლდეს გლეხობა სხვა და სხვა ზედმეტ გადასახადებისაგან და სხვა.

სხვა და სხვა ამბები.

ამ დღეებში პეტერბურგში დაიჭირეს რუსეთის რევოლუციონერთა და ანარქისტთა მებრძოლ ორგანიზაციის ჯგუფი, რიცხვით 12 კაცი. ხსენებული ორგანიზაცია ამოაჩინეს სამ ანარქისტთა წყალობით, რომელთაც გადაეცვათ ორს მეეტლის ტანისამოსი და ერთს შიკრიკის და თვალყურს ადევნებდნენ სხვა და სხვა თანამდებობის პიტ. ყველანი 17

მარტს დაიჭირეს ქუჩაში და ამისთან ისე მოულოდნელათ, რომ მხოლოდ ერთმა იმათგანმა, შიკრიკის ტანისამოსში მყოფმა მოახერხა, რევოლვერის გასროლა, მარა ვერაფერ დაქრა, დაჭერილთ ვინაობა გარდა ივანოვისა, ლეონტიევისა, სავინკოვისა და მარიკოვისა, ჯერ ვერ გაუგიათ. ამოაჩინეს ასაფეთქებელ ნივთიერებათა საწყობი; გარდა ამისა ლეონტიევის აუარებელი დოკუმენტები უბოვნეს. ამ დოკუმენტები ს საშუალებით ირკვევა მთელი სურათი ანარქისტთა საიდუმლო მოქმედებისა. საქმის ვითარებისაგან ჩანს, რომ ანარქისტთა მოქმედება შევიცარიიდან შემოდის რუსეთის იმპერიაში.

18 მარტს სოლოლაშენის მცამაულეებმა შეკრიბეს წვერის, არადეთის და სოლოლაშენის გლეხ-კაცობა, მოილაპარაკეს ერთმანეთში და შემდეგი დაადგინეს: მიეცეს მემამულეს მეთადი მოსავლისა; ნადელები უფასოთ, ვისაც შეყიდული აქვს, იმას ფული ისევ უკან დაუბრუნდეს. საწვავი ტყე მიეცეს გლეხობას უფასოთ, საძოვარი, საწყლისპირო თავისუფალი უნდა იყოს. მუშა, გუთანნი და ურემი მემამულის სასარგებლოთ მოისპოს. გზა უნდა გააკეთოს ყველამ: გლეხ-კაცმა, თავადმა, აზნაურმა და მღვდელმა. ყველა ზემოხსენებულში დაეთანხმენ შემამულე კალატოზიშვილები და ს. ამირიჯიბი. ორთავ მხარემ კმაყოფილება განაცხადა. ბოლოს ილაპარაკეს იმის შესახებ, თუ როგორ მოსპონ ძალმომრეობა და ცეცხლის წაკიდება. ამ შემთხვევაშიაც ორთავ მხარემ შეფიცეს ერთმანეთს, რომ არავითარ ძალას არ მიმართონ, ხოლო ვინც ამ ფიცს გადავა, იმას ჯარიმა დაედოს.

ცხინვალის ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა მოთხოვეს მომრიგებელ-მოსამართლეს საქმე მოესპო და დაუყონებლივ წასულიყო. ამის გამო მომრიგებელ-მოსამართლემ დახურა სასამართლო და ჩამოვიდა თფილისს. საქმის ვითარების გამოსარკვევათ ოლქის სასამართლომ ცხინვალში გაგზავნა სასამართლოს წევრი მოსკალევი.

22 მარტს, ბაქოში განიზრახეს ბოქაული მაჰმედ-ბეგოვის მოკვლა. ბოქაული გადარჩა და მძიმეთ დაიჭრა მხოლოდ პოლიციელი თათარი. თათრები მკვლევებს დაედევნენ, რომლებიც სომხები ამოჩინდნ. ერთი სომეხი მოკლეს, მეორე დაჭრეს, ორი შეიპყრეს. ხალხი შეშინდა. მალაზიები დაკეტილია. ხალხი ხელ-ახლა მიდის ქილაქიდან.

თფილისში თამამშევის ქარვასლოსა და სხვა სამანუფაქტურო მალაზიების ნოქრები გაიფიცენ, მუშაობაზე ხელი აიღეს და მალაზიების პატრონებს თავიანთი მოთხოვნილებანი წაოუდგინეს. ნოქრები თხოულობენ; 1) 8 საათის სამუშაო დღეს. 2) საქონლის გაყიდვას წინდაწინ აღნიშნულ ფასებში (უფაქროთ). 3) მუშატრების მიხმობის მოსპობას. 4) წელიწადში ერთი თვით სამსახურიდან გათავისუფლებას ჯამაგირის შენახვით. 5) ნოქრების მიღება-დათხოვნის უფლებას თვით ნოქრებისაგან. 6) პროცენტების მოსპობას. 7) ჯამაგირას მიცემას თვის შუა რიცხვებში. 8) ნოქრების სამსახურიდან დათხოვნის ერთი თვის წინათ გამოცხადებასა და სხვა.

თფილისის სტამბების მომუშავეებმაც თავიანთი მოთხოვნილებანი წარუდგინეს სტამბების პატრონებს. აი ეს მოთხოვნილებანი: 1. რვა საათის სამუშაო დღე; 2. კვირა უქმე დღეების წინ 6 საათის სამუშაო დღე; 3. ზედმეტ მუშაობის სრულიათ მოსპობა; 4. ჟურნალ-გაზეთებზე კვირა-უქმე დღეობით მუშაობის მოსპობა. 5. ავთამყოფობის დროს ორის თვის განმავ-

ლობაში სრული ჯამაგირის ძღვევა. 6. ექიმი და წამალი, როგორც მომუშავეებისა, ისე მათ ოჯახებისთვისაც უფასო იყოს 7. სტამბის ჰიგიენურათ მოწყობა; 8. უფროსებისაგან ზრდილობიანი მოპყრობა; 9. შეგირდების მიღების დღიდანვე თვეში 3 მანეთი, სამი თვის შემდეგ—6 მანეთი; 10. ჯამაგირების დარიგება მუშაობის დროს. 11. პოლიტიკურ დამნაშავეთა მიღება ძველ ადგილზე.

თფილისში დღიურმა მუშებმა, რომელნიც სახლის შენებასა და სხვა საქმეებზე მუშაობენ, ეს მეორე დღეა შეწყვიტეს მუშაობა და მოითხოვეს დღიურ ფასათ 80 კაპ.

21 მარტს, დილის 6 საათზე, თფილისში ათასამდე დღიურმა მუშამ პირი შეჭკრა, არ გაყვეს მოიჯარადრეებს სამუშაოთ, სანამ ფასს არ მოუმატებენ.

12 მარტს, საღამოს 6 საათზე, ყვირილაში, სადგურის ახლო, რევოლვერით მძიმეთ დაუჭრიათ დეპოს უფროსის თანაშემწე ვიარესლავ ბლოკი. დაჭრილი ტფილისის რკინის გზის საავთამყოფოში გაგზავნეს. დამნაშავენი ვერ ამოაჩინეს.

ამ დღეებში დ. ონიდან გუბერნატორმა გამოიწვია იქაური მაზრის უფროსი შიტგაუერი, რაჭაში დაწყებულ მოძრაობის ამბების გამოსაკითხათ. მოახსენა თუ არა გუბერნატორს ყველაფერი, შიტგაუერი 17 მარტს, ისევ გაბრუნდა ონში, და ტელეგრაფით ყაზახ-რუსების ჯარი დაუბარებია.

თფილისში გაიფიცენ ქვისა, აგურისა, მიწის მზიდველნი და სხვა მუშები. ეს მუშები დღიურ სამუშაოს ფასის მომატებას თხოულობენ.

ამ დღეებში ქუთაისში ჩასულა თავად-აზნაურთა კრებებზე დასასწრებლათ რაჭის მაზრის წინამძღოლი თ-დი დიმიტრი ყიფიანი. დღევანდელ მოძრაობას რაჭაშიაც უჩენია თავი. იქაც შემოუვლია „ახალთაობას“, როგორც დღეს იმერეთში ამ მოძრაობის მიმდევართ ეძახიან. აი ამ მოძრაობას გაუტაცნია თავადი წინამძღოლი, უარი უთქვამს ყოველსავე თავის ქონებაზე, გადაუცია იგი გლეხებისათვის და საბუთებიც დაუხვეია.

ამ რამდენიმე დღის წინეთ გაიფიცენ და მუშაობას თავი დაანებეს თფილისში ლუდის 4 ქარხანის ყველა მუშებმა. მათი მოთხოვნილებანი: 1) 8 საათის სამუშაო დღე, 2) ჯამაგირების მინიმუმი—20 მან. თვეში და ვინც 20 მანეთზე მეტს იღებს, ხუთ-ხუთი მანეთის მომატება, 3) სადგომების ჰიგიენური მოწყობა, 4) ცოლი-მლიან მუშებისთვის ცალკე სადგომები, 5) კვირა-უქმე დღეს მუშაობიდან გათავისუფლება, 6) ავთამყოფობის დროს ერთი თვის განმავლობაში ჯამაგირის ძღვევა და სხვა.

21 მარტს გაიფიცენ მნაცკან მარტირუზიანცის სტამბის მომუშავენი. გაფიცვა ერთა მუშის დათხოვნამ გამოიწვია. მუშები დათხოვილ ამხანაგის უკან მიღებას თხოულობენ.

რკინის გზის მე-13 ნაწილის რემონტის მუშათა გაფიცვა თანდათან უფრო მწვავედება. კარაკლისა და სანაინს შორის ტელეგრაფის მავთულები გადაჭრილია.

ამიერ-კავკასიის რკინის გზის მე-14 ნაწილის უფროსი ინჟენერი კრაკოვსკი დეპეშით ატყობინებს რკინის გზის გამ-

გეობას: 21 მარტს რემონტის მუშები და გზის დარაჯნი გაიფიცენ და მუშაობაზე ხელი აიღეს, რკინის გზის ლიანდაგი უპატრონოთ დარჩაო.

ალავერდის სპილენძის ქარხანაში მუშაობს 2,000-მდე სპარსეთის ქვეშევრდომი; სპარსელი მუშები გაფიცულან და უწყსოებაც მოუხდენიათ. ქარხნის ადმინისტრაციას თფილისში მყოფ სპარსეთის ელჩისათვის თხოვნით მიუმართავს, — ილიონთ რამე თქვენს თანამემამულეთა დასაწყენარებლათაო. ამივე, თხოვნით ტფ. გუბერნატორისათვის მიუმართავთ, ჯარი გამოგვიზავნეთ ქარხნის დასაცავათაო. ელჩმა აღგილობრივ გაგზავნა თავისი მდივანი, რომელმაც აღგილობრივ უნდა გამოიკვლიოს სპარსელ მუშათა საჭიროება-მოთხოვნილებანი და ღონისძიება მიიღოს მათ დასაკმაყოფილებლათ. გუბერნატორმა კი ქარხნის დასაცველათ ჯარის გაგზავნა საჭიროთ არ დაინახა.

ჩვენ მივიღეთ ასახი წიგნი: „მიღწერის ზოგისი ძირითადი თვისებები“ ექ. ივ. გამართელი, მეორე გამოცემა მუშისა (№ 2), მიღწერის სურათით. ფასი 20 კაპ.

კორრესპონდენცია

გორი. (ნახული და გავიანილი)

ჯერ 13 მარტსვე იძახდები: ხვალ გორელებმა რამდენიმე შირს უნდა წაართვან ძალათ დაჩემებული ქალაქის მამულებიო. მართლაც და მეორე დღეს, 14 მარტს დილა ადრის აუარებული ბრბო გაემართა ამირაგის მამულისაკენ. აქ უნდა მოგახსენოთ, რომ განსვენებულ შირს ამირაგს, არა თუ ქალაქი, არამედ ბევრი კერძო შირიც (გაიხსენეთ განსვენებული ქართული დრამატურგი ანტონოვი) დაურბევია და უმოწყალოთ გაუგვლეჯია, რის გამო ეგულა წყევლა-ქოლვით იხსენიებს. ამისთვის მამულში ხალხმა დაჭრა რამდენიმე თუმნის თივა, გააფუჭა ხეხილები, ვაზები და დობე. ასეთივე დღე დაუენეს დავიდაგის ბაღს. ასევე უბირებდენ გოლა ამირადაგსაც, მაგრამ არ დაცადათ. მარტულით ხელში ხალხი გამობრუნდა და გზა და გზა ჩაღწა ფანჯრები ცუცა ამირატოვის სახლში (ეს უკანასკნელიც თურმე არბუდა «გარეთ უბნელებს»), სემინარიაში, რადგან აქ არ შეუწყვეტიათ სწავლა. შემდეგ ხალხი გაემართა სახლებისკენ, სადაც დაუხვდათ ზოლიცა და „სტრანჟიკები“. ხალხმა «გაემარჯვას თავისუფლებას, ერთობას» — ძალით წითელი დროშა აუშვა. ზოლიცის თხოვნით და დაპირებით — ხელს არ განლებო, ხმას არ გავცემთ, ოდნე დაიშალენითო — ხალხი დაშოშინდა და ჯგუფ-ჯგუფათ შინისკენ წავიდა. ერთ ჯგუფს, რომელიც არტილეერიის მოედნისკენ გაემართა, უცბათ სალდათების «ბატრული» დახვდა. ამ უკანასკნელმა ჯერ გზა მისცა ხალხს. მერე, სრულებით უმიზეზოთ, ზურგიდან თოფები დაასხა. ასე თუ ისე, მოკლეს უსუსური ბავში და დასჭრეს ოცამდე კაცი. ზოლიცა და გა-შომიძიებული მოვიდოდენ, დაჭრილები თავის სალდათების ამარა ეუარენ ქუჩაში, სისხლიდან დაიცავენ და დროალებდენ: — «ვინა ხართ, ქრისტიანები, გვიშველეთო», რაზედაც სალდათები თოფების კონდახების ცემით უხასხებდენ და საშველათ არავის უშვებდენ. ბევრი მოქალაქე, სახარელ სურათს ფანჯრებიდან უცქერდა, სულით-გულით უნდოდა მიშველებოდა და სისხლი შეეწვიოტა დაშვებულებისთვის, მაგრამ სალდათები თოფების ქნევით ეგულას აშინებდენ. ბოლოს როგორც იქნა (ნახევარ საათს უკან) მობძინდა ზოლიცა, მზრის უმოფრსმა ფაიტონით ჩაისეირნა და აისეირნა... დაუარეს ფინჯრებზე დაჭრილები, მკვდარი და სულთ-შობძაგები და წაიფანეს საავათიფოფოში, სადაც მეორე და შესამე დღეს სამმა დაჭრილმა სული განუტევა. ამათთვის რომ დროზე ეშველათ, ნახევარ საათი რა ესენი უმოწყალოთ წუმბელებში

არ ურიდიევენ და სისხლიდან არ დაცარიელებულიევენ უთუოთ მორჩებოდენ. დამავიწედა იმის თქმა, რომ გამოჩნდა თუ არა ზოლიცა, ზოგიერთი მოქალაქეინც მივიდენ ამ სახარელ სურათის სახსავათ. ერთი ინტელიგენტი მივიდა სალდათებთან და საუკუდურათ უთხრა: — ამ ბავში რადა დავიშავათო. სალდათებმა სიცილით უხასხეს — ეს ზატარა ხვალ დიდი განთება და უარესი იხამსო? როცა ინტელიგენტმა კადვე განაგრძო შერცხვნა, ერთმა სტრანჟიკმა მათრახი უცხუნა. ბავშვის საწყალი დედა მოვარდა, მან ჯერ არ იცოდა, რომ შვილი მოუკლეს და სალდათებს კითხვდა, ჩემი შვილი ხომ არ განახავათ? სალდათებმა და სტრანჟიკებმა სიცილით უხასხეს: „შენი შვილი აიქ გაფინჯდაო“ და მადლა აიშვირეს ხელი. ერთი სიტყვით, ისეთი საზიზღრობა და შირუტეუობა ხდებოდა, რომ კალამი ვერ აწერს და ენა ვერ გამოთქვამს! მძიმე დაჭრილებში მოყოლია ერთი ჯანაშუიცი. მის ეგულას აძაკებს — საზიზღარი კაცი იყო, ცოლსაც კი ჭირავით ეჭვარებოდაო. როცა ის მოკვდა, ზოლიცას დიდის ამბით უნდოდა მისი და-მარხვა, მაგრამ დღეღამა უარი განაცხადა მის გასვენებაზე, შეკუბოემ კუბო არ მიცაო ამქარმა და მედროკემაც კი არ გაიტანესო. ასე რომ სალდათებმა წაიღეს კუბო სასოფლარზე. დახარხნი მკვდრები კი აუარებულმა ხალხმა, ქალმა და კაცმა დიდის ამბით: გვირგვინებით და „რეხებით“ გასვენეს, თუმცა ზოლიცა, დაპირებისამებრ, არ მიკარებია, მაგრამ წესი სუფევედა. მზრის უფრესი ასი უახსნით აბძინდა ციხეზე და იქიდან ღურბინდით ხალხს ათვალეირებდა.

გორელი.

რუსეთის ქრონიკა

რუსეთის სამრეწველოებში მუშათა მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ მოწვეულმა კომისიამ, ფინანსთა მინისტრის კოკოვცკვის თავმჯდომარეობით, 15 მარტს დაიწყო მოქმედება. მოკლე სიტუაციაში კომისიის თავმჯდომარემ ახურსა გასარჩევანთ დანიშნული კითხვები და წინადადება მიცა კომისიას დასახელებულ კითხვებზე მსჯელობას შესდგომოდა. ერთმა წევრთაგანმა მოითხოვა შირველი კითხვა ეფოფილიყო მუშათა ორგანიზაციების შესახებ, როგორც უმეტესი უურადლების დირსი, მაგრამ ეს წინადადება უმრავლესობამ უარ ეო. ამ გვარათ შირველათ უხინხილეს საკითხი მწარმოებელთა დასწრების შესახებ და სასურველათ ცნეს კომისიაში მათი მონაწილეობა. ამ მიზნით გადაწედა მოიწვიონ წარმომადგენლები: ეგულა სავატრო და სამხუფაქტურო კომიტეტებიდან, აგრეთვე ბირჟის კომიტეტებიდან. სამხრეთ რუსეთის, ურალის და ზოლმის სამთო მრეწველობის საბჭოებიდან; რკინის მექარხნეთა და ოქროს მწარმოებელთა კანტარებიდან; ბაქოს ნავთის მწარმოებელთა, შაქრის მექარხნეთა, ლუდის მხდელთა და სხვა მხხვილ საწარმოვო დაწესებულებათაგან, თითოდან ორ-ორი წარმომადგენელი, თვით მრეწველთა მიერ თავიანთ შირის ამორჩეული. მხლათ მოსკოვისა და ზეტერბურგის კომიტეტთაგან მიიღებენ ოთხ-ოთხ წარმომადგენლებს. რაც შეეხება ქალაქებისა და ერობათა წარმომადგენლებს, კომისიამ საჭიროთ სცნა მათი დახმარება კერძოთ იმ დროს, როდესაც გასახიდეული იქნება სავანი მუშათა ჯანმრთელობის შესახებ. ამიტომ გადაწევიოტა მოიწვიონ თითო წარმომადგენელი: 10 უფრო სამრეწველო გუბერნიიდან და აგრეთვე თითო წარმომადგენელი: ზეტერბურგიდან, მოსკოვიდან, ხიფინ-ნოვგოროდინდან, ადესიდან, კიევიდან, ხარკოვიდან, რივიდან და ვარშავიდან. შემდეგ კომისიას ქენდა მსჯელობა იმის შესახებ, თუ როგორ მოიფანონ სისრულეში 20 თებერვალს მინისტრთა კომიტეტის მიერ დადგენილი მუხლი: მუშათა რჩევით ხელმძღვანელობის სენებელი კანონების შემუშავების დროს. ამ კითხვამ გაცხარებული კამათი გამოიწვია. სამრეწველო განუფილებამ საჭიროთ ცნა:

უკვე დამუშავებული განხილვის დაბეჭდვის მთავრობისა და თინანსთა უწყებაში. განვიხილავთ ცალკე იგი წიგნით და საქარხნო ინსპექტორების საშუალებით გავრცელდეს მუშებში. მუშები გაეცნობიან და შემიძღვ თავის აზრს. ცნობებზე კომისიას ან წერილობით, ან სიტყვიერად ინსპექტორების საშუალებით. კომისიამ ეს რჩევას უკუ ავტო...

რეგორე მკითხველი ხელახლა, კოკოვეცივის კომისიის დიეორ შორს არის მუშათა ინტერესებისაგან. იმ კომისიაში, რომელიც მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის შრომობს, არ არის წარმომადგენელი მუშათა ინტერესებისა, იქ არაა თუ მუშების წარმომადგენელი არ არის, წარმომადგენელი, რომ მისხელ მწარმოებელთაგან შემდგარმა კომისიამ იმითი აზრის გაკეთება ვი არ მოასურვას.

სემით მოყვანილი მოსახლეობის დასამტკიცებლათ საკმარისია მკითხველებს გააცნონ კომისიის წევრის მიდგომების აზრი. ბ-ნი მიდგომები ბძანებს: „რუსეთის მუშათა მოძრაობას არა აქვს კონკრეტული ბრძოლის სასიათი, სხვაგვარი კლასის მდგომარეობის განუმჯობესებლათ. ჩემი აზრით, დღევანდელი წეს-წყობილების მტერი მუშათა მცირე რიცხვია, თავისი მიზნის მისაღწევათ სარგებლობს მთელი მუშა ხალხით, სხვაგვარი მათ მღელვარებას მუშათა კითხვასთან არაფერი საერთო არ აქვს. ამიტომ კომისიისთვის სრულიად საჭირო არ არის მუშების შეხედულობითა და აზრით ხელმძღვანელობა. ახლა წარსულმა დაგვიმტკიცა, რომ მუშების წარმომადგენლების შემადგენა შეუძლებელი საქმეა. ის პარტია, რომელიც მათ მღელვარებას ხელს უწყობს, ისარგებლებს ამ შემთხვევით და მთელი მუშათა კლასის სახელით თავის მოთხოვნილებას წარმოადგენს. მთავრობას აი ახლა სჭირია მთელი თავისი სიმტკიცისა და შეუდრეკელობის გამოჩენა; ახლა რომ დამურდეს სყოველთაოდ სიწყინარე და მუუღრეობა“.

ამ ნაიათ, მიდგომების აზრით, რუსეთის მუშათა მოძრაობა არის მცირე ჯგუფისაგან მთელ მუშა კლასზე ძალით მოხვეული. მოძრაობა, რომელსაც მუშათა კითხვასთან არაფერი საერთო არა აქვს. ეს თითქმის იგივეა; რასაც ამ ერთი თავის წინათ მამდგელებს და პოლიცია ავრცელებდა; რუსეთის მუშათა მოძრაობა ინგლისელებისა და იაპონელებისაგან მოვიდრეკა ატენტივამ გამოიწვიეს. ეველას თავისი აზრი და შეხედულება აქვს, მარა სინამდვილე უთუთ მალე დაანახვეს ეველას, რომ რუსეთის მუშა შეგნებულათ და თავ-გამოდებთ იბრძვის თავისი ეკონომიური და პოლიტიკური ცხოვრების განუმჯობესებლათ. (პრ. ვ.)

11 მარტს შეტყობურეში შედგა იურიდიული საზოგადოების კრება, კრებას მრავლის უმრავლესი ხალხი დაესწრო. ეველასე უწინ გასსენმა წარმოთქვა სიტყვა. კრებაში, სხვათა შორის, თქვა, რომ ისეთი დროს, როცა რუსეთის საზოგადოებამ ირი დიადი მიზანი უნდა განსარტეილეს: 1, შემოავლიჯონ ძველი რეჟიმის ქვეტი და 2, ააშენოს ახალი ცხოვრების საძირკველი;—იურიდიულ საზოგადოებას ნება არა აქვს ხელი დაიკრიფოს და ბაკე დაიტყოს, მან აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს საზოგადო საქმეებში და სხვა... კრება შემდეგ დასვენებელ მივიდა: საჭიროა დამოუკიდებელი კრება, დამყარებული სყოველთაოდ, თარულ, ბირდაპირსა და თანასწორ გუნდის ერთზე. ახლა კი, სხამ დამოუკიდებელი კრება მოხდებოდეს, სურვილებიგ საჭიროა პირფენების ხელშეუხებლობის უზრუნველყოფა, ბეჭდვის და სიტყვის თავისუფლება. თავისუფლება კრებათა, რომლებსუდაც უნდა გაისაჯდონ პრეგარმა და ხელბოდეს დავა შესახებ მომავალ არჩევნების. საჭიროა ატილებიგ განთავისუფლება იმ დამნაშავეთა, რომელთაც პოლიტიკური და სარწმუნოებრივი ხასიათის ბრალი ედება. (პრ. ვ.)

6 მარტს ვილნოს სსსმარტელში თრედა მსტილდა მღელვარების და ბუკატაკოს საქმე. ნათინმა მსჯულებამ ბრადეულები განთავისუფლეს და სამსჯავროს თავმჯდომარემ გამოუცხადა უგანსხელთ რეზოლიუცია და უთხრა ამდგარივეან დამნაშავეს სკამიდან. ამ დროს წამოდგა ზუბოიადან ერთი ოფიცერი და დაძახა: „მე კონვოის უფროსი ვარ... არ ავანსულებს თავმჯდომარის განკარგულებას და ტყუილებს ისევე სახეობილემო დავანრუნებ.“ თავმჯდომარემ მიუთითა ოფიცერ ლაცკის განხილვის 819 მუხლი, რომლის ძალითაც ნათინ მსჯულთა მიერ უდანაშაულოთ ცნობილი პირი დაუფლებიგ უნდა განთავისუფლდეს დარჯებისაგან. მარა კანბიტანმა ლაცკიმ განაცხადა: ჩემთვის საკადებულთა მსდლოთ ჩემი მთავრობის ბძანებაა. კანბიტანს ოქმი შეუყენეს. დამწრე საზოგადოება დიეორ ააღელვას ამ ამავამ მით უმეტეს, რომ ბრადეული მღელვარები ავთ იყო.

„ბედინ. ტავ.“-ის შეტყობურეელ კორესპონდენტს უბასნია თინანსთა მინისტრთან შესახებ რუსეთ-იაპონიის რმისა. კოკოვეცის უთქვამს: რმის გავრცობას ჩვენ თინანსიური მდგომარეობა ვერ დავვიშლის. გასეთები ეაბ ცნობებს წერენ რუსეთის თინანსების შესახებ. მავ. „ტაიშიში“ ლიუსიენ ვოლოვი ამტკიცებდა, რომ რუსეთის სახელმწიფო ბანკის აფდარბდება ცოტათი აღემატება ტერეზ ებერის ცნობილი უთისას, რომელიც ცალიერი კამოდა, როცა გატესესო. მე ტელეგრამით მოგაწვიე ვოლოვი, რათა პირდაპირ მიხეყნება მისთვის ჩვენი ოქრობა, მარა ვოლოვი არ მოვიდა. ამ უბათ, როგორც ამ მოხსენებიდან ხელავთ, ჩვენი ოქროების ფასი შეადგენს 900 მილიონზე მეტს.

ეს ეველასიური კარგა, მარა, რათ იგაწვიეს ბ-ნი კოკოვეცი, რომ ამ 900 მილიონმა უნდა დაფაროს 900 მილიონისავე კრედიტის ბაღეთებო, დძენს „ბედელ. ტავ.“-ის კორესპონდენტი.

მაქსიმ გორკის ბრალს დებენ მთავრობის საწინააღმდეგო მონახისის მოწოდების შედგენაში. ამ მოწოდებაში აწერილია 9 იანვრის შეტაკება მუშების და ჯარისა შეტყობურეში. მ. გორკი უარს არ უთოს მოწოდების შედგენას. ბუქს, თურმე, უკვირს, როგორ მოხდა, რომ გორკის განთავისუფლებული სათავდებო ფული 10000 მანათი ცნობილმა კანბიტლისტმა მოროზოვმა შეიტანა, რადგან ამბობენ, ვათამ, თითონ მწერაღს დიდი სიმდიდრე ქონდას თავის ნაწერების წყალობით. ამის შესახებ გორკის დამტკილი მქალი გრუსენიურეა ამბობს: მართადა, გორკის ბუქრ ფულს ააღვეენ ნაწერებში, მარა თითონ მას არაფერი არ რჩება, რადგან მთელ თავის საბადებელს საქველ-მოქმედო და სასიკეთო საქმეებს წირავს. ცხემი ყოფნას ძალიან ცუდი გავლენა მოუხდენია გორკის ტექიან ორგანიზმზე.

განათლების მინისტრი, ვლადიკოვი იმ აზრისაა რომ თუ მანინც და მანინც სასწავლებლების განსა არ მოხერხდება, საჭიროა კოხამენები მანინც მოანდინდონ. ამ აზრს წინ აღუდგენ ბუქრი უმადლეს მოხელეთაგანი, განსაკუთრებით კრმოლოფი და ხილკოვი. უკანახელს უთქვამს, რომ ვასულ წლების მწრე გამტრეილებამ სკამათ დაგვიმტკიცა ასეთი ზომების უვარგისობა და ახლა მანინც უნდა ვეცადოთ კვლავ აღარ ჩავიდინოთ ასეთი შეცდომა. ვიტტი თქვა, რომ ავადმიური უწესება არც ისე მარტივია, როგორც ბუქრს ვჩნია, მისი მიხეხება მიგ სასწავლებულთა კვლევებში როდი უნდა ვეკებოთ, მიხეხები დრმა, რთული ხასიათისაა, სწორეთ ისეთის, როგორისაც საზოგადოთ რუსეთის მღელვარებაა. ამისათვის ჩვენ არ შეგვიძლია ავადმიური საკითხი გამოვაცადვეოდ. ეს შეცდომა იქნება და არა სასურველ ბოლეს მოატანსო.

თავმჯდომარეობა

მოთხოვნა პოტაპენკოსი (ბარკინიძე რუსულიდან).
 ძალიან კახტა და მოხდენილი ახალგაზდა კაცი იყო კალტუხინი, როდესაც ის სტუდენტთა შევიდა უნივერსიტეტში—მხიარული, სუფთათ და მწიანათ ჩაცმული. მამა მისს კაი ალაგი ეკავა ქალაქის საბჭოში, და ამიტომ ფული მუდამ გამოუღვდელი ქონდა მას; ბუნებით კეთილი და შემბრალე ყოველთვის მზად იყო იგი დახმარებოდა ხელმოკლე და გაჭირვებაში მყოფ ამახანაგებს. —მაგრამ გავიდა ექვსიოდე თვე მის სტუდენტთა შესვლის შემდეგ და მისს ძაძას რაღაც ისეთი ამბავი დაატყდა თავს, რომ სამსახურიც დაკარგა, პატარა ქონებაც, და თვითონაც სამართალში იქნა მიცემული. რა ისტორია იყო ეს—არავინ არ იცოდა, მაგრამ რაღაც ბნელი და საეჭვო კი უნდა ყოფილიყო იქიდან დაწყებული კალტუხინი გაღატაკდა და საქმის გამოძრუნება ვეღარ მოახერხა.

სხვა ვინმე ასეთ შემთხვევაში რამეს მოაკვარებდა, მაგრამ კალტუხინი ბევრობიდან სათუთათ იყო ნაზარდი, გასაჭირს შეუჩოველი და, როცა უბედურება უეცრივ ეწვია, დაიბნა; დაიფანტა და მამაცურათ ვერ შეებრძოლა უკუღმართობას. მაინც ამ დღიდან თითქოს ბედმა ზურგი შეაქცია. ეს ხომ საზოგადოთაც ასეა: ერთხელ თუ კაცმა მაგრათ წაიკრა ფეხი, მერე წელში გასწორება ძლიერ გაუჭირდება, —ერთს უბედურებას მეორე და მესამეც თან მოდევს. კალტუხინის წინააღმდეგ თითქოს ყველაფერმა პირი შეკრა. მას არც ნიჭი კლებია, არც ცოდნა და შრომაც შეეძლო, მაგრამ აიღებდა გაკვეთილებს თუ არა, არ გავიდა რა კვირაც, რომ შევირდების მშობლები უკმაყოფილონი რჩებოდნენ ახალი რეპეტიტორით, რადგანაც მათი შვილები წინ წასვლის ნაცვლათ სულ ერთებსა და ორებს ღებულობდნენ, თითქოს კალტუხინის უიღბლობა მათზედაც გადადიოდა.

ღრდი ქაბანწყვეტა გადაიტანა კალტუხინმა და, როგორც იყო, მესამე კურსამდე მიახწია. ვერ წარმოიდგენთ ამ ხნის განმავლობაში როგორ შეიცვალა იგი.

ის მალაღტანიანი მშვენიერი, სიცოცხლით სავსე ქაბუკი, რბილისა და სიმპატიური ქცევისა და მიხვრა-მოხერისა, ახლასულერთიან გახუნებული და გაცრეცილი იყო სხეულითაც და სამოსლითაც; ჩამომხმარიყო და დამღრალიყო მისა წინეთ მალხაზი სახე, რომელსაც ახლა მწვანე ფერი ედო. მთელ მის აგებულებას მოუხეშაობა და უწინობა ემჩნეოდა; თვალები არეულათ და ბრაზიანათ გამოიყურებოდნენ. უსავნო ბრძოლა, რომელსაც ეწეოდა ცხოვრებაში, სავსებით ეხატებოდა სახეზე კალტუხინს.

რა თქმა უნდა, ამხანაგებში შიმშილით არ მოკვდებოდა: ერთ მანეთს ერთს გამოართმევდა, ორს—მეორეს; ერთისას დღეს ისაღილებდა და ღამესაც გაათევდა, მეორისას ხვალ და ასე სულ. ყველას არ ესაამოვნებოდა ეს; ვიწროობას გრძნობდნენ, მაგრამ შეჩვეოდნენ და ითმენდნენ.

ვის არ ეწვევა ხანდახან გასაჭირი, ვინ არ მიმართავს ამხანაგებს შეველისათვის—მაგრამ კალტუხინის ცხოვრებაში ეს დაუსრულებელი შეიქნა: მას მუდამ დღე ესაჭიროებოდა ამხანაგების დახმარება. თვითონ ბრაზი არ ედო თავის ასეთ უბედურებაში, და საცოდავი და შესაბრალოსიც იყო იგი ამ უსიამოვნო როლში. ყველას კარგათ ესმოდა ეს, მაგრამ ყველანი ვერ იყვენ მორიდებულნი და ფრთხილნი, რომ დახმარების მოწოდებასთან ერთათ არ გაეჭვლათ მისი თავმოყვარეობა; აქმევდნენ, ბინას და ფულს აძლევდნენ. გარეგნულათ და ამ დროს გულში ეზიზღებოდათ, სძაგდათ საწყალი ამხანაგი, რომლის შემოსვლა ოთახში უსიამოვნებას იწვევდა მათში, ერთი

სეტყვით, ბევრი ამხანაგის მისღამი მოქცევაში დამალული ზიზღი გამოსტყვივოდა. ზოგი, როცა დაინახავდა კალტუხინის დაღონებულ სახეს, მოურიდებლად მიიძახებდა: —

— აბა, კალტუხინ, რამდინი მოგცე? დაცინვის კილოთი კითხვადნენ ღარბ ამხანაგს.

ყოველ ასეთ შემთხვევაში კალტუხინი სევდიან თვალებს მიაპყრობდა ამხანაგს და უსიტყვოთ გაშორდებოდა. მაგრამ ამის შემდეგაც უნდა ეთხოვნა, ისე ცხოვრება მას არ შეეძლო. თავმოყვარეობა დიდი ქონდა კალტუხინს, რომ გულგრილათ ეცქირა თავის ასეთი დამცირებისათვის, მაგრამ ხასიათის სიმაგრეც დიდი ქონდა, რომ უკვე გარკვეული მიზნის მისაღწევათ ეთმინა ასეთი მიძიმე მდგომარეობა. მას გადაწყვეტილი ქონდა, რათაც უნდა დაჯდომოდა, გაეჩავებია უნივერსიტეტი და ამიტომ წირავდა ასეთს სხვერპლს, შეგნებულათ იტანდა ამდენ დაცინვას და შეურაცხებას. მაზე ის აზრი შეადგინეს, რომ უნიჭო, უხასიათო და უტაქტოა; მაგრამ ეს არ იყო სიმაართლე. სიმაართლე ის იყო, რომ ბედი არ წყალობდა და საქმეები კულათ მიუღიოდა.

პროფეორებმა და უნივერსიტეტის მთავრობამაც შეიძულეს კალტუხინი. თვე ისე არ გავალოდა, რომ კალტუხინს თხოვნა არ მიეცა რექტორისათვის ერთდროებითი დახმარების მისაღებათ. წინეთ აძლევდნენ ხან თუმანს, ხან ხუთმეტ მანეთს, ბოლოს კი აღარ მისცეს. სტუდენტისაც ვერ ეღიარა, რადგანაც წარმატებაში კული ნიშნები ქონდა.

შესახედვათ კალტუხინი წყნარი ზნისა იყო: არასოდეს ამხანაგებს არ ეჩხუბებოდა, მაგრამ დაახლოებულ კავშირსაც არავისთან იჭერდა. სცადა დაახლოებოდა ხან ერთს, ხან მეორეს, მაგრამ როგორცკი შეამჩნევდა ვეზიზღებო, მაშინვე გაშორდებოდა და მერე არასოდეს აღარ მიეკარებოდა. მხოლოთ ერთ ამხანაგთან—სმუროვთან იყო ის ცოტათ თუ ბევრათ დაახლოებულნი, და ისიც იმატომ, რომ ორივენი ერთი ქალაქიდან და ერთი გიმნაზიიდან იყვენ.

სმუროვმა იცოდა კალტუხინის თავგადასავალი და ეცოდებოდა იგი, მაგრამ არ შეეძლო დახმარებოდა, რადგანაც თვითონაც ღარიბი იყო. მაგრამ თვითონ სმუროვმაც კი არ იცოდა ის, რა ამბავიც ხდებოდა კალტუხინის სულსა და გულში. იქ კი საშინელი ქრილობა იყო დაჩაგრული თავმოყვარეობისა, ეს ქრილობა დღითი დღე იზრდებოდა და იქამდის მივიდა, რომ კალტუხინი მას ვეღარ ერევოდა და გარეთაც უნდა გამოჩენილიყო.

ამას ერთმა გარემოებამაც შეუწყო ხელი. აი რა იყო ეს გარემოება.

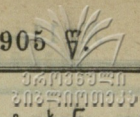
კალტუხინი სხვებზე უფრო მეტათ სადილობდა და ღამესაც ათევდა ერთ ამხანაგთან, რომელიც—თუმცა მისთვის არ უთქვამს,—კალტუხინის ფიქრით, სხვებზე უფრო სულგრძელი და კეთილშობილი ბუნების უნდა ყოფილიყო, ისეთი ბუნებას, რომელიც ლუკმა პურისათვის მას არ ჩაწიხლავდა.

ერთ შაბათ საღამოს, ჩაის შემდეგ, კალტუხინი გამოვიდა ამ ამხანაგის ოთახიდან, ჩაიცვა თავისი გახუნებული პალტო, რომელიც იქვე კარიდორში ეკონწიალა და გასწია საღდაც.

ორ შაბათს რომ ხელახლა დაბრუნდა კალტუხინი ამ ამხანაგისას, ამ უკანასკნელმა რაღაც მკვახეთ და დაბეჯითებით უთხრა:

— კალტუხინ, შაბათ საღამოს მე პალტო მომპარეს, უთუოთ შენ წაიღებდი და დღესვე მომიტანე! გესმის?

კალტუხინი რაღაც მისთვის უცნობმა შიმშია შეიპყრა, დაიბნა, გონება ვერ მოეკრიფა; სმენას არ უუკერებდა და თავისთვის ბუტბუტებდა: ნუ თუ? ნუ თუ?... მერე მიუბრუნდა ამხანაგს და დამშვიდებულათ უთხრა:

— პალტო ჩემი წავიდე და არა შენი! ან რათ მინდოდა მე შენი პალტო?

— შენ პალტო არა გაქვს თავისი, რომ წავიღია, ის ჩემია და მოიტანე!

— მოვიტან!—უთხრა კალტუხინმა და გასწია. ერთი საათის შემდეგ კალტუხინი მოვიდა ამხანაგისას თავის პალტოში ჩაცმული და გაჩერდა ფანჯრის პირდაპირ, რომელშიც ამხანაგი იყო გადმოწოლილი.

— აი ეს პალტო წავიდე, თქვა კალტუხინმა, ეს შენი არ არის.

შემთხვევით იქვე ამ სცენას დაესწრო მეორე ამხანაგი, რომელიც დაელაპარაკა პირველს:

— გაყიდა ალბათ, ან დააგირავა! და მიიხურეს ფანჯარა. კალტუხინი ტყვიანაკრავსავით გამოიქცა და ისე გაიარა რამოდენიმე ქუჩა, რომ არაფერი არ ესმოდა, თითქოს ბურანში იყო. გაიძახოდა:

— ეს მეტის-მეტია, მეტის-მეტი!!

ამის შემდეგ ისე გავიდა ზედიზედ რამოდენიმე დღე, რომ კალტუხინს არც არავისთვის ფული უთხოვია და არც არავისთან უსადილია; ეს ყველამ შეამჩნია, და ყველა გაკვირებული იყო. ის ჩვეულებრივად მოდიოდა უნივერსიტეტში, ისმენდა ლექციებს და ბრუნდებოდა სახლში; თავისი ჩვეულებრივი ყოფაქცევა არაფრით არ შეუტყვლია.

— ალბათ საქმე რამე იშოვნე, კალტუხინ? ეკითხებოდნენ ამხანაგები.

—ჰო, ვიშოვნე! მოკლეთ და მოჭრით მიუგებდა კალტუხინი

— გაკვეთილია?

— ჰო, გაკვეთილია

— კარგია?

— არა უშავს... შეიძლება ცხოვრება...

ცხადი იყო, მას არ უნდოდა სიმართლე ეთქვა ამხანაგებისთვის თავის მდგომარეობის შესახებ. რასაკვირელია, ასეთი უცარი ცვლილება ამხანაგისა არ დარჩა შეუმჩნეველი სმუროვს.

— კალტუხინ, მართლა იშოვნე გაკვეთილი? კითხა მან ერთხელ ამხანაგს.

— განა ეს ასე შეუძლებელი იყო? უთხრა კალტუხინმა სრულიათ უსიამოვნოთ.

— არა, ვინ ამბობს; ძალიან მოხარული ვარ, რომ ბოლოს მაინც აიჩინე საქმე, დიდი ხანია ვერ ახერხებდი.

— ახლა მოხერხდა და ესაა!

— სად! ვისთან?

— განა სულ ერთი არ არის, ვისთანაც უნდა იყოს?

— საკვირველია, რომ ესეც საიდუმლო ყოფილა. უკაცრავათ.

— საიდუმლო კი არაა, მარა რა არის აქ საინტერესო? გაკვეთილი—გაკვეთილია... ისე, ერთ ოჯახში... მოხელისას.

— სადილითაც?

— ჰო, სადილითაც...

— მადლობა ღმერთს... მე ძალიან მიხარია შენ მაგიერ.

— ... გმადლობ..

სმუროვმა უამბო ამხანაგებს. რომ კალტუხინმა გაკვეთილი იშოვნა, აქვს ბინაცა და სადილიც. ყველას გაუხარდა, რადგანაც შემდეგ აღარავის შეაწუხებდა. მალე შეამჩნევდით, რომ ამხანაგებს შორის თან და თან ქრებოდა წინანდელი ზიზღი კალტუხინის მიმართ, დამოკიდებულება უკეთესდებოდა. ეს როგორღაც თავის თავით, შეუმჩნევლათ ხდებოდა. საძაგელი თვისებაა ეს ადამიანის ბუნებისა: უნებლიეთ პატივცემით ეპყრობი ბედნიერს და უბედურს ზიზღით. მოისპო მისი თხოვნები რექტორის მიმართ. ის ახლა აღარ თხოვდა მას შემ-

წვობას. ერთი სიტყვით, ეგონათ ამხანაგებს, კალტუხინი დადგა გზაზე, წელში გაიმართა და ყველანი ივიწყებდნენ, რომ წინეთ ის თავს აბეზრებდა მათ. გავიდა ერთი თვე და ერთ დღეს სმუროვმა კითხა კალტუხინს.

— ჩემი ნემეცური ლექსიკონი ხომ შენ გაქვს, კალტუხინ?

— ჰო, მე მაქვს..

— დღეს ძალიან მესაქიროება ოთხ საათზე.

— დღეს? ოთხ საათზე მოგიტან.

— შენ რათ წუხდები! მე თვითონ შემოვივლი შენთან და წამოვიღებ. შენ მხოლოდ შენი ადრესი მითხარე.

— ადრესი? არა, რისთვის? მე არ მიჭირს მოტანა... მე მოგიტან.

— ისეთაც მინდა ხან და ხან შენთან შემოვივლი; საიდუმლო ხომ არ არის შენი ადრესი?

— ადრესი საიდუმლო რანაირათ შეიძლება იყოს? მაგრამ ისე.. არაა მოხერხებული.. ჩემი მასპინძლები რაღაც მიუკარებელი, მძიმე ხალხია. ჩემ ოთახში ისე ვერ შემოხვალ, თუ სასაილო ოთახში არ გაივლი და ეს მათ წყინთ, ხომ გესმის, ახირებული ხალხია!..

თუმცა სმუროვი ატყობდა, რომ ამხანაგის ლაპარაკში რაღაც უალბი კილო იყო, მაგრამ ვერ მიმხვდარიყო, რაში იყო საქმე. კალტუხინმა თავისი დაპარება სწორეთ შეასრულა: ოთხ საათზე მიუტანა ლექსიკონი.

გავიდა კიდევ ორი კვირა. კალტუხინი ჩვეულებრივად დადიოდა ლექციებზე: მაგრამ მის სახეს დააჩნდა რაღაც დაღლილობის ნიშნები. გახდა, ლოყები ჩაუცვივდა და თვალები აენტენ.

— ავათ ხომ არა ხარ?— კითხავდნენ მას ამხანაგები,— რაღაც ფერი არ გაძვეს კარგი.

— რით არ არის კარგი?—წარბების მოქმუხვნით მიუგებდა კალტუხინი. ჩვეულებრივი ფეოია, მხოლოდ წუხელძილი მიმაკლდა, ლაპარაკს შევეყვი.

მაგრამ სმუროვს ეს არ აკმაყოფილებდა, კალტუხინის საქციელი, საზოგადოთ, აკვირვებდი მას. თითქოს ერიდებოდა მასთან მარტო დარჩენას, თითქოს ეშინოდა გამოკითხვა; როცა მის გაკვეთილის შესახებ რამეს კითხავდა, ის მოკლეთ უპასუხებდა და განზე იცქირებოდა. ახლა მისი სახე აშინებდა სმუროვს.

— გესმის, კალტუხინ, ძლიერ ცუდია, თუ ავათ ხარ და ზომას კი არ ღებულობ. იქნება მძიმე ავათმყოფობა რამე გაქვს და უკეთესია ამ თავიდან შეუდგე ექიმობას; შეგიძლია საავათმყოფოში დაწვე, შენ იქ არაფერს არ გადაგახთვეინებენ.

— სულელობაა! სრულიადაც ავათ არა ვარ. სრულჯან-ლონგზე ვარ.. ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ ეუბნებოდა კალტუხინი. მისი სახე თან და თან უარესი ხდებოდა, რაღაც ლაქები გამოაჩნდა ზედ. თვალებს გამოუთქმელი დაქანცულობა დასჩემდა. სმუროვმა ისიც შეამჩნია, რომ ლექციებზე ხშირათ თვალებს ხუჭავდა, თითქოს თითო წამით სთვლემსო.

— არა. აქ რაღაც ამბავია,—თქვა თავისთვის ერთხელ სმუროვმა, კალტუხინი რაღაცას მალავს; უნდა უთუოთ გავიგო.

ზამთრის ერთ საღამოს სმუროვმა გადაწყვიტა თვალთვალთვინებია კალტუხინისათვის. ბოლო ლექცია გვიან გათავდა. სმუროვი კალტუხინის გვერდით იჯდა და ლექციის დროს სამჯერ გამოაღვიძა ის. ის შეინძრეოდა, აიღებდა თავს და იტყოდა:

ეს ისე დაფიქრებული ვიყავი. — მაგრამ სმუროვს არ ჯეროდა ასეთი დაფიქრება. „ავად არის, მთელი ღამეები არ ძინავს. მაგის ცხოვრებაში რაღაც დრამა ხდება“. ეუბნებოდა თავის თავს სმუროვი.

ლექცია გათავდა მთუ არა, კალტუხინმა უაზროთ გაუწოდა ამხანაგს ხელი და უთხრა: „მშვენიერად იცის“

— შუადღით!

კალტუხინი საჩქაროთ გამოვიდა გარეთ.

(შუადღეი იქნება).

კალტუხინი საჩქაროთ გამოვიდა გარეთ.

ლანჩუთი, 8 მარტი. არსათ ისეთ მრავალ რიცხოვან

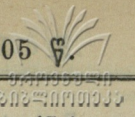
ყრილობას არ დავსწრებივართ, როგორსაც ლანჩუთში მოეყარა თავი. გარდა იმისა, რომ ლანჩუთი დიდი საზოგადოება არის, შედარებით ვაკე და შვენიერი ვხვებით, თითონ ლანჩუთლებსაც ბევრი რამ ქონდათ სათქმელი იმ კომისიის წინაშე, რომელიც ხალხის გაჭირვებას იკვლევდა. ოთხი თუ ხუთი ათასი კაცი და ქალი იქნებოდა შეყრილი ერთი აქაური მღვდლის ეზოში. ხეები ბავშვებით იყო შეფენილი. მართლაც რომ სასიამოვნო სანახავი იყო ეს ამოდენა მოზღვავებული ხალხი. ადამიანის მთელი ტანი მხოლოდ წინა რიგში მოჩანდა, ისე-კი მთელი ეზო თავებით მოფენილი გვეგონებოდა.

ბ-ნ კ-იმ-გირვის რჩევით ხალხმა 18 დეკუბრტი აირჩია, ამათგან ექვსი ქალი.

ხალხის წარმომადგენელი: ყველა კაცისათვის საჭიროა საზრდო — პური. ვისაც ის აკლია, იმისი ცხოვრება გამწარებულია. გლახს რომ საზრდო ქონდეს, ამისათვის საჭიროა მამული, ე. ი. მიწა. შეიძლება ვინმე თევზგანმა მიაღებოდა ამოღებულს თვალს და თქვას: აი შეხედეთ, ეს ტრიალი სივრცე რომ გადაჭიმულა რატომ არ შრომობთ, რატომ არ ამუშავებთ და სარჩოს არ იძენთო. შემოდარი იქნება ამისი მთქმელი. მართალია ჩვენს ირგვლივ უზარ-მაზარი სივრცეა დაფენილი, მშვენიერი სახნავ-სათესი მიწებია, მარა ჩვენ იმაში წილი არ გვიძვეს, ის სულ სხვის საკუთრებას შეადგენს. ამ მიზეზით ჩვენ იძულებული ვართ ვიმუშაოთ სხვის მამულში და ვინაოდოთ უზომო ღალა. მიწის პატრონი ანუ მემამულე, რასაკვირველია, ეცთება თავის მამულს მეტი შემოსავალი მოატანოს და რაკი ჩვენ უზომო გასაჭირი გასაჭირი გვადგას, ისიც უზომო გადასახადს თხოულობს. თუ დროის შონა არ არის, მაშ რას ნიშნავს მოსავლის ნახევარი მიწის ღალათ? გარდა ამისა, ათასი სხვა შევიწროება გვადგას კიდევ შემამულეებისაგან. ეს კიდევ არაფერია, ყველაფერი რომ შვაზე უნდა გაგვეყუო; ამასთან იმისი ნახევარი უწინ უნდა მოგვეტანა სადაც დაგვინიშნავდა ალაგს, და ჩვენი საკუთარი ღვთის ანაბარა დაგვეტოვებოდა. ხშირათ ჩვენი ყანების მახლობლათ შემამულეები საკუთრათ თავისთვის მოახნვევებდნენ ხოლმე პატარა ნაჭერს. როდესაც ყველას ყანა აღებული აქვს, რისი ხელს არ კიდებენ. რატომ ახლა თუ იცით? იმიტომ რომ საქონელი შემოვა შიგ, დავიჭერთ ან მოვკლავთ და ხეირი გვექნება. მე თითონ ხუთი დარი მომიკლეს ერთ წელიწადს. საქონლის დაჭერა ძლიერ შემოსავლიანი ხელობაა. დაიჭირეს, ვთქვათ, საქონელი: ზარალი ხომ ერთი ორათ მიაქვთ, ამას გარდა ათ შაურს კიდევ „ნაბაწრს“ გვახდევინებენ. მხოლოდ იმისთვის, რომ ხარს ბაწარი ჩააბა, ზარალს გარეშე

ათი შაური უნდა დათვალო და ამდენი ათი შაურები რომ არ გვაქვს ქვეყანამ იცის მაგონი.

მეორე წარმომადგ. ჯერ ჩვენ აზრს გვახსოვს, რომ მთავრობის მოხელე კაცი უმათრახოთ და უთოფ-იარალოთ მოსულიყოს ჩვენთან. დღეს კი სულ სხვას ვხედავთ და თქვენი განათლებულობა არის უთუოთ ამის თავდები. ჩვენ როგორ შეგვიძლია მთელი ჩვენი გასაჭირი ავიწეროთ. როგორც მოგხსენდებათ, უწინ ჩვენ ყმები ვიყავით და დიდი გასაჭირიც გვედგა. ბატონის ხელში ჩვენი ყოფა გამწარებული იყო, მარა გვქონდა კვირაში ოთხი დღოთ საკუთარ მამულში მუშაობის ნება. მამულიც იმდენი გვქონდა, რამდენის შემუშავებაც შეგვიძლია. ბოლოს მოვიდა ხმა: გლახს ათავისუფლებენო და მართლაც ავვისრულდა ეს ნატვრა. გლახები გაათავისუფლეს ბატონებისაგან. ახლა იმას მოვითხოვობთ, თუ რა არის ეს გათავისუფლება. მთავრობამ გათიშა ბატონი და ყმაი, მარა ისე მოახერხა, რომ საწყალ გლახს თავისი თავისუფლება გამოსაყიდი დაურჩა. შეგვიდგინეს რაღაცა „უსტაფანი გრამატა“, რომლის არაფერიც არ გვესმოდა, მარა ბოლოს დავინახეთ, რომ ეს გრამატა გვართმევდა მთელათ ჩვენ უწინდელ მამაპაპულ მიწა ადგილს და ისეთ მდგომარეობაში გვაყენებდა, რომ საეზოვე ადგილებიც ფულით უნდა გვეყიდა. რაც რამ კარგი მიწები და ტყეები იყო, ყველაყაი მებატონეებმა მიითვისეს. ამ გვარ უმიწაყლობას დაერთო ათას გვარი გადასახადები: სახაზინო, სასოფლო და სამღვდელო, გაგვეზარდა შანაური მოთხოვნილებანი, საჭირო დარჩა სწავლა-განაოლება და ყველა ამას წელში გატეხილმა გლახკაცმა ვეღარ გაუძლო. აბა შემომხედეთ მე, ჯერ ორმოცი წლისა არც კი ვარ და დამაკვირდით თუ სამოციასა არა ვგვეარ. მერე რა არის ამისი მიზეზი? შიმშილი, სიციფე, გაუნათლებლობა; აგრეთვე იმ უსამართლოებათა თმენა, რომელსაც ყოველ ფეხის გადადგმაზე ხედები. ახლა კი აღარ გვაქვს სურვილი ჩვენი შეილებიც იმ აღულებულ ქვაბში ჩავყაროთ, სადაც ჩვენი ჯანმრთელობა და კეთილ დღეობა იხარშება. ჩვენ ადამიანები ვართ და დროა ჩვენც ვიგემოთ ცოტათ მაინც ადამიანური ცხოვრების გეოა. დღეს ჩვენი გლახობა ასეა დანაწილებული: ზოგი მესაკუთრეა, ზოგი ღრობით ვალდებული, ზოგიც სახაზინო. ვაჭირება ყველას ერთნაირი უზომო გვადგას. როგორც უწინ მოკახსენეთ, ბატონ-ყმობის გათიშვის შემდეგ რაც კარგი მიწები იყო ყველას ბატონები დაებატონენ. ჩვენ მოგვზომეს პატარ პატარა ნაგლეჯები „ნადლებია“ თუ რაცხა, „ეს ნადლები გამოიყიდეთ და თავი დაიხსენითო“, გვითხრეს. რავა მიწა ღმერთის გაჩენილია ხომ და თუ ბატონებს კი ქონდა წილი ღვთის ნაშუმიერში, ჩვენ გლახებმა რაღა დავაშავეთ? მარა ჩვენ გაუნათლებლები ვართ და ყველა გვატყუებს. განა ბატონ-ყმობა კი სამართლიანი საქმე იყო? ჩვენ ვიცით, რომ ღმერთს ქვეყანაზე „ბატონი“ და „ყმა“ არ გაუჩენია. ასე სხვის სატანჯველათ ვყოფილვართ ძველთაგან და ბევრიც გვითმენია უსამართლობა. რისთვის უნდა გამოგვეყიდა ჩვენ მამული, რომელსაც უსოვარი დროიდან ამუშავებდა ჩვენი წინაპარი? რისთვის და იმისთვის, რომ ძალა იმათ ხელში იყო და რაც უნდოდათ შეეზოდნენ. დღეს ჩვენ თვალები აგვეხილა და თვალცხადათ დავინახეთ ამ უსამართლოებს შიშველი და საზიზღარი სახე. დავინახეთ ყველამ და არა ერთმა და ორმა. მესაკუთრე გლახებმა გამოიყიდეს თავისი მიწები და შექქენ იმის პატრონი, რაც აუცილებელ მათ სამართლიან საკუთრებას შეადგენდა. ივენმა ამაში გადაიხადეს მამა-სისხლათ ავალებული ფულები, რომლის გადახდა ჯერაც ვერ მოუხერხებიათ. ამ ასესხებული ფულით გამოიყიდეთ ის, რაც ჩვენ გვეკუთ-

ნოდა! განა უდიდესი უსამართლობა შეიძლება? ეს ხომ ცარცვა გლეჯაა?! ეს ხომ უსამართლობაა?! მიხედვით ჩვენ ამ საქციელის სიყალბეს და ამიტომ მოვითხოვთ, რომ ის უსამართლოთ წაღებული ფულები უკანვე დაუბრუნდეს გლეხებს. ეს ძლიერ სამართლიანი მოთხოვნაა და ამის წინააღმდეგ არავინ ხმა არ უნდა ამოიღოს.

დროებით ვალდებული გლეხები დღესაც იხდიან სანადგლო გადასახადს. საკუთარი მიწა იმათ დღესაც ფულით გამოსაყიდი აქვთ. ერთხელ ჩადენილი უსამართლობა უნდა გასწორდესო ვამბობთ და აქ კიდევ თავ დაუხსნელი გლეხები? ჩვენ მოვითხოვთ, რომ ეს თავ-დაუხსნელი ან დროებით ვალდებული განთავისუფლებულ იქნან ყოველივე ვალდებულებებისაგან ბატონის წინაშე. თავისი ნადელები რატომ უნდა გამოიყიდონ იგენმა? დიახ მოვითხოვთ მათ განთავისუფლებას სრულიათ უსასყიდლოდ, უფასოთ.

სახელმწიფო გლეხებიც იმფერ მდგომარეობაში არიან, როგორშიაც დროებით ვალდებული. ცხოვრობენ მამა-პაპათაგან დატოვებულ მიწაზე, ანაყოფიერებენ, ამუშავებენ, თავისს ძალ-ღონეს შიგა ტოვებენ და გასაქირის დროს იმისი გამოყენება კი არ შეუძლიათ. ვთქვათ ოჯახის უკიდურესმა მოთხოვნილებამ ამ ადგილის გაყიდვა მოითხოვა; შეუძლია სახელმწიფო გლეხს გაყიდოს თავისი მიწა? არა, არ შეუძლია. „ის სახელმწიფოაო“, ამბობენ. აი მაგალითათ: მყავს ვასათხოვარი ქალიშვილები. ახლა ისეთი დროა, რომ ქალს უმზითოთ არავინ თხოულობს. უმთავრესი სამზითო საგანი ფულია. მარა საიდან გაყაჩინო ეს ფული? უნდა გაყიდო ან სახლი, ან მიწა ან სხვა რამე და ამით შევიძინო ფული. სახელმწიფო ნადელის გაყიდვის და დაგირავების ნება კი არა მაქვს. ეს უსამართლობაა, დიდი უსამართლობა, და საქიროა ბოლო მოვლას. სახელმწიფო გლეხს ნადელი საკუთრებათ უნდა გადაეცეს და უფლება ქონდეს სურვილისამებრ მოიხმაროს. 1882 წლამდე სახელმწიფო გლეხები ტყითაც და გარეშე მიწებითაც სარგებლობდნენ, მარა ამ წელს დააყენეს ტყის მკველელები, ღვინისიხები და უბაჟოთ ფეხიც არსად ჩავადგმიეს.

ამას გარდა გვაწევს მრავალ გვარი უზომო გადასახადები. ყველა ვგენი ჩვენ უსამართლო ხარკათ მიგვაჩნია. აი მაგალითათ: მიწის ბაჟი, დრამა ფული, მამასახლისის ფული, ჩინონიკების ცხენის შენახვა და სხვა მრავალი.

მთავარ წარმომად: თქვენ მამასახლისის მთავრობისგან დანიშნული გყავთ, თუ საზოგადოების ამორჩეული.

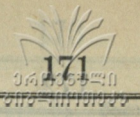
ხალხის წარმომადგენელი: ახლა არც ერთი არა გვყავს, მარა უწინ გამოგვიგზავნეს მთავრობისაგან დანიშნული და 381 მანეთი საზოგადოების ფული შექაშა, ჯამაგირს გარეშე რასაკვირველია. ჯამაგირი მამასახლისისათვის მარიამობისთვის მიგადაგვხდის, ხოლო თითონ გიორგობისთვის იწება მობრძანება. ეს სიტყვამ იოიტანა, თორემ ჩვენ გადასახადებზე ვლაპარაკობდით. პირდაპირ გადასახადებს გარდა გვაქვს ჩვენ მრავალი არა პირდაპირი გადასახადი. ყველაფერ საქირო ნივთზე თურმე ბაჟია დაწესებული. ეს ბაჟი ჩვენი გადასახადია, იმითი ვაქარი როდი ზარალობს, იმას ჩვენ ისეთაც ტყავ-გამძვრალი გლეხები და მუშები ვზარალობთ. დღეს ჩვენ მთელი საზოგადოების პირით მოვითხოვთ, რომ გაქირებული გლეხ-კაცი განთავისუფლდეს ყოველ გვარი გადასახადისაგან. გადასახადი მხოლოდ იმან გადაიხადოს, ვისი წლიური შემოსავალიც ხუთას მანათს აღემატება. რაღა, უფრო სამართლიანი არ იქნება, რომ მეტი იმას გადახდეს, ვისაც მეტი შემოსავალი აქვს? მთელ გადასახადებს ჩვენ გვაძრობენ კისრიდან და შინ ცალშვილი კი შიმშილით გვეხრცება. შე-

მოსავლის კვალობაზე გადასახადი სამართლიანი იქნება და ჩვენც ამას ვთხოულობთ.

ათას ცხრაას ოთხი წლის ოცი აპრილი ლანჩხუთლები-სათვის საზარელი, მაგრამ ღირს სახსოვარი დღე იყო. ბილწი პოლიციელების ტყვიამ ორი უდანაშაულო და საყვარელი ვაჟაკი გამოთიშა ჩვენს საზოგადოებას. ღამის ათი თუ ცხრა-სათი იქნებოდა, რომ სამუშაოდან მომავალი პართენ ებრა-ლიძე ვაგზლის ქვევით რკინის გზის ლიანდაგს მოადგა. უცებ მოესმა: „შედექ, თორემ მოგკალიო“ და თოფ მოღერლი-სტრაჟნიკი წინ შეეფეთა. რას იზამდა, საით უნდა წასულიყო. სტაცეს ხელი ბევრი ცემეს და გონება მიხდილი იქვე დააგდეს. გალახული ებრალიძის ყვირილზე მოიქრა იქვე ახლო მყოფი ორი ახალგაზრდა **იოსებ ებრალიძე** და **კოსტა ჩაჩავა**, მარა ჯერ ფეხიც არ შემოედგათ ლიანდაგზე, რომ იგრილა თოფებმა და ორი ახალგაზრდა მიწაზე წაიქცა. ჩა-საფრებულმა პოლიციამ, რაკი ოშოვნა პატიოსანი მუშები სათოფე მანძილზე, ჯაშუში დავით მენალარიშვილის ჩვენე-ბით, იქვე წააქცია. ერთ მოკლულთაგანს საკუთრივ ბოქაუ-ლის თანაშემწე ისილორე კვაშალის ტყვიამ გაუგმირა გული, მეორე კი სტრაჟნიკის თოფმა იმსხვერპლა. ის სტრაჟნიკი, რომელმაც უარი თქვა კაცის, მუშა კაცის მოკვლაზე მეორე დღესვე გააგდეს სამსახურიდან; მაშასადამე კაცის კვლა საუ-კეთესო სამსახური ყოფილა. ორი დედის ერთა, ოცდა ხუთი-წლის ახალგაზრდა, ორივე ცოლშვილიანი, ორმა მუხანათმა ტყვიამ მოსწყვიტა წუთის სოფელს. ორი მუშა ხელი და ორი პატიოსანი ახალგაზრდა ყოვლად უმიზეზოთ, გზაზე მი-მავალი დახოცეს პოლიციელებმა; დახოცეს განუკითხავათ, უსინდისოთ, ქურდულათ. დანიშნა ამ საქმეზე გამოძიება, მაგრამ რა უნდა ამოეჩინა გამოძიებელს გარდა იმისა, რომ მშვიდობიანათ გზაზე მიმავალ ახალგაზრდებს ჩაუსაფრდა პო-ლიცია და სათოფეზე რომ მიუშვა, უცებ დაახალა და გას-წყვიტა. ეს კიდევაც გამოიძიეს და კიდევაც დაამტკიცეს, მარა პოლიციას ნება ქონია ვისაც შეხვებოდა მოკლას და მკვლელები ქე დასეირნობენ არხენათ, გამომძიებელმა აი ეს სურათიც გადაადგმა.

(აქ კრიმ-გირის წარმოუდგინეს მოზრდილი ფოტოგრა-ფიული სურათი, რომელიც შემდეგ წარმოადგენდა. რკინის გზის ლიანდაგთან, მეორე პერეგზდის მახლობლათ სტოროჟის ბუდკა დგას. აქვე ჩადის პატარა დღე. ბუდკის წინ ბუჩქებ-თან დგას კარგა ზორბა ტანის ახალგაზრდა, რომელსაც უკან თოფ მოღერლი სტრაჟნიკი უდგას. ეს მომდინარე სახის ახალგაზრდა გახლავთ ჯაშუში დავით მენალარიშვილი, რომელსაც უნდა ეცნო მომავალი ახალგაზრდები. ამათ უკან დე-ლის პირში ბუჩქს მოფარებია ლანჩხუთის ბოქაული სოლო-რაშვილი ერთი სტრაჟნიკით; ბუჩქის წინ კი გამოქიმულა ბოქაულის თანაშემწე ისილორე კვაშალი და ერთი სტრაჟნიკი. ბუდკის გვერდზე იდგა მამასახლისი—ჯაშუში და მისი ყარა-ული წილოსანი. აი ეს პირები ელოდენ აქ ყანიდან მომა-ვალ კაცებს მოსაკლავათ და როგორც ზევით დანიხეთ კი-დევაც აისრულეს სურვილი).

მთელ საზოგადოებაზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ მკვლევლობამ. ყველანი ვგლოვობდით ასე ღალატით მო-კლულ ამხანაგებს. ჩვენი მწუხარება კი თურმე ახლა იწყე-ბოდა. ჩამოვიდა გუბერნატორი და მოიტანა თავისი რისხვა. დანიხა თუ არა ჩვენი მოკლული ამხანაგების სახე დაკაწრუ-ლი მშობლები, გულცივათ ბრძანა: „აქედან გაიყვანეთ, თვალიდან მომაშორეთო“. ნაცვლათ ნუგეშისა და სამართა-ლისა: ჯარი, კახაკები, ეგზეკუცია, მათრახები და სხვა უბე-დურება. მოგვიტანა შეგვაგროვა და ისეთი უშვერი სიტყვებით

დაგვიწყო ლანძღვა, რომ იმას არც უზრდელი და გაუნათლებელი ვინმე იკადრებს.

მთავრობის წარმომადგ. საქიროა ვიცოდეთ: რა იყო მიზეზი ასეთი შეტაკებისა. შეიძლება თავად-აზნაურობასთან რაიმე უთანხმოება მოგიხდათ. ერთი სიტყვით, რა მიზეზმა გამოიწვია ეს სისხლის ღვრა?

ხალხის წარმომადგენელი. მიზეზი ჩვენის აზრით იყო ის, რომ პრისტავის თანაშემწე კვაშალს უნდოდა პრისტავის მიღება, სამსახურში დაწინაურება და ამისათვის კი საქირო იყო რადენიმე უდანაშაულო კაცის მოკვლა და ორი ოჯახის დაღუპვა-დაობღება. ჩვენ ავი მერე შევიტყვეთ, რადგანაც ამ საქმეს არ შეხედეს, როგორც დანაშაულს. პირ-იქით დანაშაულათ კაცს იგი ჩაუთვალეს—მოძმის სისხლი რომ არ დაღვარა და სამსახურიდან დაითხოვეს. მარა ამაზე ლაპარაკი ღირს განა? ქვეყანამ იცის, რომ პოლიციელები განგებ, ხელოვნურათ აჩენენ დანაშაულს და ამგვარათ უმაღლეს ხარისხზე აღიან.

ახლა ქვევით მოგახსენებთ. ამ საქმეზე (უდანაშაულო კაცები რომ დახოცეს) ჩამოგვიყენეს ეგზეკუცია. ჯარის შესანახათ გადაგვხდის ხუთი ათასი (5000) მანეთი. ამ ფულს გარდა უნდა გვეძლია კიდო სახლი, შეშა, ნავთი და სხ. უნდა გვეზიდა საქონელი და ვინ მოსთვლის კიდევ რა არ დაგვავალეს. სათ შეგვეძლო მაშინ ამდენი ფულის გადახდა, რადგანაც ფუთი სიმინდი მანათ ნახევრათ იყიდებოდა და არც გასაყიდი იყო? ამიტომ დადიოდენ სოფელში ურმებით და აგროვებდენ სახლის ავეჯეულობას: სკამებს, სტოლებს, კრაოტებს, თახებს, კარდლებს და სხვ. ბევრი მაშინ წართმეული ხიბაკი ახლაც კანცელარიაში ყრია. უნდა ისიც მოგახსენოთ, რომ ამ დროს საქონლის ჭირი იყო ჩვენში და ხარების გამოყვანა გვეშინოდა. ამის მიზეზით ხალხი შეუბეს ურმებში და აზიდვის სალდათების ბარგი. (ამ დროს ერთი დებუტატი შეეკითხა ხალხს: „საქირო რომ დარჩეს მთავრობისათვის კიდევ გასწევთ ხარების მაგიერობას და შეებმებით ურმებშიო“. ამ შეკითხვის პასუხათ გაისმა საშინელი გრიალი: «იგენს აღარ მოესწრობა ის დროი, რომ ჩვენ უღელში გავვიბანო».)

ქალი დებუტატი. მაშინ როცა ჩვენი ქმრები სამუშაოთ წავიდოდენ, ჩვენც უნდა მიგვეტოვებია ოჯახი და სადღაც გადავხვეწილიყავით. მუშაობისგან მოქანკულ კაცს საქმელს ველარ ვუმზადებდით, რადგან შინ მოცთა შეუძლებელი იყო. გათახსირებული და გარყვნილი კახაკები ყველაფერს აოხრებდენ, დაძვრებოდენ საქურდლათ: საღორეებში, საქათმეებში, სახლებში; აოხრებდენ ბუკებს, იპარავდენ ღვინოს და ვინ მოთვლის ყველას. იმათი შიშით ბავშვები გადაგვერია.

მთავრ. წარმომად. სალდათებიც ასე იქცეოდენ, თუ უფრო აღამიანურათ.

ქალი დებუტატი. სალდათები უფრო პატიოსნები არიან. იგენს აღამიანის ნიშანწყალი შერჩენიათ, მარა ეს კახაკები ენით აუწერელ სიმხეცეს და უზრდელობას ჩადიდოდენ.

მთავრ. წარმომ. შეიძლება გავიგოთ დაქვრილთა და გადასახლებულთა გვარები და სახელები?

ხალხის წარმომადგენელი. გადასახლებულნი არიან: 1) პართენ ებრაელიც 27 წლის; 2) არონ სილ. ჩხეიცი 27 წლის; 3) ვარლამ ირაკ. კალანდაცი 29 წლის; 4) ლავრენტი მაქ, სიხარულიცი 35 წლის; 5) დავით ჰეპუნ. ბარამიცი 48 წლის; 6) გრიგოლ ილარ. ურატაცი 30 წლისა.

დაჭერილები არიან: ნიკიფორე მახარ. ურუშაძე 40 წლისა; 2) გიორგი მაქ. ზენაიშვილი 28 წლისა; 3) ვლადიმირ მენაღ-

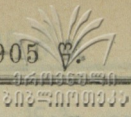
რიშვილი 18 წლისა და 4) იასონ რევაზის-ძე ურუშაძე 23 წლისა.

გაქცეულები არიან: 1) ალექსანდრე იმნაიშვილი 19 წლისა; 2) ილარიონ გოგიჩაიშვილი 32 წლისა; 3) პავლე წილოსანი 35 წლისა და 4) შერმანდი ივანეს-ძე დოლიცი 32 წლისა.

იცოდეთ, რომ ყველა აქ ჩამოთვლილი პირები პატროსანი და სანდო სოფლის მუშები იყვენ; უყვარდათ სიმართლის ლაპარაკი და ძულდათ უსამართლობა. იმათი საზოგადოების მოშორება დიდი უსამართლობა არის და ჩვენ მოვითხოვთ მათ განთავისუფლებას.

მონუცი დებუტატი. საშოც და შვიდი წლის კაცი გახლავართ და ადვილათ მიხვდებით თუ რამდენი გასაჭირი გადამიტანია ამ წუთი სოფელში. მთელი ჩემი ცხოვრება, როგორც ყველა მუშისა, მხოლოდ ერთი გაქვირებაა მეტი არაფერი. მარა მე კერძოთ ჩემს გასაჭირზე ჯერ ხმა არ ამომიღია. იმას უხმობ ვიკოავდი გულში, არავის ვუმხელოდი: ან კი ვისთვის უნდა გამემხილა? ირგლივ ან მჩაგვრელებს ვხედავდი, ან ჩემსავით გაქვირებულს. დღეს კი აღარ მინდა ცივის სამარეში თან ჩავიჯანო ჩემი დარდები, ჩემი ჭირვარამი და აი აქ მოგახსენებთ ყველაფერს.

არა თუ მარტო ჩვენი, ვურულების, ან კავკასიელების, არამედ მთელი რუსეთის მუშა ხალხის ნაშრომ-ნაიფლარით არის სამსე ხაზინა ოქრო-ვერცხლით. განა სამართლიანი არ იქნება რომ იმ ჩვენ ნაშრომში ჩვენც წილი გვექონდეს და ცოტა რამ ჩვენს საქიროებასაც მოხმარდეს იმ ფულიდან, რომელიც ჩვენი შრომის ნაყოფია? ჩვენ განათლება გვექირია და ჩვენი ფულებით კი ვიღაცა მუქთა-ხორა უსაქმოების შეიღები იზრდებიან. ეს სამართალია? მე აი 67 წლის მონუცი, ჯოჯოხეთურ სიბნელეში აღზრდილვარ და ჩემი შვილებიც იძულებულნი არიან ასეთსავე სიბნელეში დარჩენ. რატომ ჩემ შვილს არ უნდა მიეცეს აღზრდის საშუალება იმ ფულიდან, რომელიც ჩვენისთანების ნაშრომით მოგროვებულა? რატომ მღვდლებისა და თავად-აზნაურების შვილები უნდა იზრდებოდენ კლასებში ხაზინის ხარჯით, როცა რომ იგენს ისეც ბევრი აქვთ, და ხაზინის სიმდიდრეშიაც წილი არ უძევთ? იქნება ჩვენი შვილი უფრო ნიჭიერი დარჩენილიყო და საზოგადოებისათვის მეტი სარგებლობა მოეტანა. სამღვდლოებას, გარდა იმისა, რომ ხაზინიდან ეძლევა ჩვენი ფული, ჩვენი თავიც საქმელათ ჩაუგდეს ხელში. ეს უფლება კერძოთ ღვდელს კი არ ეკუთვნის, არამედ მემკვიდრეობით გადადის მამიდან შვილზე. ეყოს ახლა მღვდლებს რაც გვტანჯეს და გვაწვალეს. აწე იგენმა შეინახონ მღვდლები ვისაც იმათი სულიერი დარჩება სჭირია. მე და ჩემი ხნის აღამიანები ვფიქრობდით რომ სულიერი მამები იყვენ ქრისტეს მაგიერი მღვდლები; ახლა კი დავინახეთ და დავრწმუნდით, რომ ისინი ყოფილან დათვის მაგიერი მგლები. კერძო ცხოვრებაში ხომ მორჩილება მონობას გვიქადაგებენ იესო ქრისტეს სახელით და ამ ყოფაშიაც ჩაგვადგეს, მაგრამ ამით არ კმაყოფილდებიან და სკოლების საშუალებითაც უბნელებენ გონებას საბრალო ბავშვებს, რომ პატარობიდანვე ჩაუნერგონ გულის სიღრმეში მორჩილება და მონობა. ჩვენ არ შეგვიძლია ამისი მოთმინენა შემდეგში და ვთხოვლობთ, რომ მღვდლებს სკოლების გახსნის უფლება ჩამოერთვათ სრულიათ და სახალხო სკოლებიდანაც განიდევნონ ისინი, როგორც მონობის მქადაგებელნი. ჩვენ გვინდა სწავლა, ძლიერ გვინდა, რადგან ვიცით რომ ახლანდელ დროში უსწავლელი კაცის ცხოვრება გაქვირებულია. მოვითხოვთ უფასო საყოველთაო სავალდებულო სწავლას 16 წლამდე, როგორც ქალების ისე ვაჟებისათვის. მოვითხოვთ, რომ ყველა

საქირო სასწავლებელი ადგილობრივ გვექონდეს და ხათას ვერს-
ზე შეიღებინა გზაზე ალარ გვექირდებოდეს. ჩვენი ახრით სკო-
ლა უნდა ემსახურებოდეს ძმობის, ერთობის და ქვეშაობის
გავრცელებას ხალხთა შორის და არ უნდა იყოს, როგორც
დღეს არის გათხირობისა და გონებრივად გადაგვარების ი-
რადი. უკანესკნელათ თათრებთან ჩხუბში მცე ვიდებდი მონა-
წილეობას. ქობულეთი, ციხის-ძირი, ჩაქვი, არ დაგანი და ყარსი
ჩვენი სისხლით აღებულა. ჩვენ, ხალხის მილიცია, ვიბრძო-
დით რომ დაგვეფარა ჩვენი მამული და დავიფარეთ კიდევაც.
ხალხი უფრო თავ-განოდებით დარცავს თავის მამულს ვიდრე
საღდათი და ყახაზ-რუსი. ამას ამტკიცებს ჩვენი თათრებთან
ომიც და აღმადგლი იაპონიის ჩხუბიც. საღდათობა უძამესი
ხარკია გლეხ-კაცობისათვის. ახლგაზდა და შრომის შექმლე
ვინცა ექიმების შემოწმებით, ყველანი საღდაც მიყავთ და ყ-
ზარმებში ამწყდევენ. შინ ყრჩებით ჩემსავით შობუცი და ბავ-
შეები. როდესაც საღდათობა შემოიღეს ჩვენში, გვითხრეს:
სახემწიფო გადასახადს გაბატებთო, მარა როგორც მოსა-
ლოდნელი იყო ეს ტყუილი გამოდგა, იმათი გადასახადები
„ნედომებთან“ იწერებოდა და 1901 წელს, როცა 1000 მა-
ნეთობით მოგროვდა მოგვითხრეს. ამის პატიება უნდა გეჩი-
ლათო. საღდათში გაყვანილი შეიღებოდა რომ სარჩენი აღარ
გვყავდეს კიდევ ვინ ჩიოდა რამეს, მარა ხათაბალო ის არის,
რომ ვადარებულმა ოჯახმა კიდევ უნდა უგზავნოს წართ-
მულ შერს 60—160 მანეთადე ან მეტი.

ახლა ისიც გვივით თუ რა დანიშნულებისათვის მიყავთ
თურმე ჩვენი შერელები საღდათში. იქ იგენს ოთხი წლის გან-
მავლობაში ასწავლიან კაცის კვლას, ოჯახების აღლებას და
სხვა ამგვარებს. იმათ ეუბნებიან სახემწიფო უნდა დაიფაროთ
შინაური და გარეული მტრებისგანო და ახლა გამოირკვა,
რომ შინაური მტრები ჩვენ, გაქვირებული გლეხები და მუ-
შები ვყოფილვართ. თურმე ჩვენ შეიღებეს ჩვენს გაქვლეთა
ასწავლიან, ამისთანა უსამართლობა, ამისთანა საზიზრობა გა-
გონილა? ჩვენ წინააღმდეგი ვართ მუდმივი ჯარის შენახვი
და მოციხვით საღდათობის მოსპობას. სანშობლოს დეფარვა
თუ საქირო იქნება ქუდზე კაცი მხოთ იცნება, რომ ქვეყანას
სიცოცხლე შესწიროს და განსადღვლისგან დაიფაროს. ჩვენი
სისხლით ანალები ადგილები: ჩაქვი, ქობულეთი ახლა
საუფლისწულო წოდებამ დაისაკუთრა. ეს სამართალია. ხალხი
უმიწა-წყლოთ იტანჯება და მისი სისხლით შონგარს მუქთა
ხორა წოდება ისაკუთრებს.

შარშან შემოდგომაზე ქვეთარაძე პრისტავმა მოგვან
და ჩვენვე ქორდობის მოსპობა და გზების კეთება. ორივე
საქმე საზოგადოებისათვის სასარგებლოა და ჩვენც ხალი-
სით მოვეკადეთ მონდობილ საქმის სისრულეში მოყვა-
ნას. ერთ სიღამოს მოვიწვიეთ საზოგადოების სხვა და სხვა
კუთხებებთან ამორჩეული კაცები რიცხვით ასამდე და ერთი
ამხანაგის ხალხში მოლაპარაკება გადართეთ. უცებ ათფების
გრილი მოისმა! იმას მოყვა მეორე ხალხი, მეორეს მესამე და
სახლის კედლები სულ ტყვიისაგან დაიციხრილა. ჩვენ ვერ მი-
ხდარიყავით ამ მოვლენის მიზეზს და არ ვიცოდით რომელს
როდის მოგვისპობდა სიცოცხლეს ასე ლაღობით დაშენილი
ტყვია. ბოლოს მოისმა ხმა: „გარეთ არაფერ გამოვიდეს თო-
რემ მაშინვე მოველავთო; ჩვენ ოთხმოცი კაცი ვართ და ვერ-
სათ წავიხნალოთო. სულ თურმე ექვსი სტრაჟნიკი და ერთი
პრისტავი იყო; თოფი კი ასჯერ მაინც დასცალეს. ასეთ შიშ-
სა და კანკალში გავვათენებოდა იქ. იმას ეგონა თურმე იქ
შქადაგებელი გვყავდა და იმისთვის შევეყრილიყავით. გადაგვარ-
ჩიეს ცხვრებივით, გავვხრივეს, მარა რაც არ იყო იმას ხომ
ვერ იპოვნინდენ? ის ოჯახი საღდაც თავ-მოყრილი ვიყავით სულ

ანწიოკეს; ქვეშაგებები დახიეს შეიძლება შით აკრძალული
ქალაღლები იყოსო, მარა აქაც გაუცრუვლათ იმედი. ჩვენ ყვე-
ლანი თუთხმეტი დღე გვათრისს აქეთ-იქით და აგრამე ჩამო-
გვეხსნენ. რისთვის შეგვხდა ახლა ამდენი უსამოვნება? რა
დღეშავეთ ჩვენ იმის ფასი. რომ უცებ ალყა შემოგვარტყეს
და გაუფრთხილებლათ სახლს თოფები დაუშინეს? ჩვენ ბოქა-
ულმა თითონ მოგვანდა საქმე და როცა მოლაპარაკება და-
ვიწყეთ, მაშინ თოფებით დაგვერია. ამისთანა მაგალითი ჩვენ
არა ერთი და ორი გვახსოვს. ამისათვის მოვითხოვთ: კრების
თავისუფლებას, მოვითხოვთ აგრეთვე სიტყვის, ბეჭდვის, გა-
ფიცვის, კავშირის და რწმენის თავისუფლებას. ყველა ესენი
ჩვენი ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის აუცილებლათ საქიროა.
ჩვენ მოვითხოვთ რომ ჩვენი ოჯახი, ჩვენი ბინა უზრუნველ
ყოფილი, ხელშეუხებელი იყოს პოლიციისაგან, რომ ჩვენ
სახლში ჩვენ ვიყო ბატონი და არა ბოქაული ქავთარაძე.

სამართალი რომ არ გვაქვს და მოსამართლეები არ გვყავს —
ეს ყველასათვის ცხადია. ჩვენი მოსამართლეები სიტყვით არი-
ან მსაჯულები თორემ მათი მოქმედება ხელე-პირათ უსამარ-
თლობაა. კანონებს გვიწერენ ვილაც-ვილაცა ჩინონიკები,
რომლებსაც ჩვენი ცხოვრების ავან-ჩავანი არ გავგებათ. ესეც
არ იყოს კანონი ერთ ალაგას იწერება და ცხოვრება ყველ-
გან ერთნაირი ხომ არ არის?! ხშირათ მოსამართლეებს ჩვენი
ენა არ ესმით და პირად თხოვნით მიმართვა არ შეიძლება.
უნდა წახვიდე და აწერიო ვინმე „აბლაკატს“ თხოვნა და
ამაში ცალკე ფული იხადო. გარდა ამისა სამართალში ქრთა-
მები უნდა ხარჯო და ვინ იცის კიდევ როდის ეღირსები სა-
ქმის გარჩევას. ჩვენ დღეს დავინახეთ, რომ ასეთი სამართალი
ხალხის დამღუბველი სამართალია; რომ ის სამართალი კი არა
ნამდვილი უსამართლობაა. ამისათვის მოვითხოვთ ხალხისაგან
ამორჩეული ნათეცი მსაჯულების შემოღებას. ყველა სასამარ-
თლოებში საქმის წარმოება ადგილობრივ ენაზე უნდა წარ-
მოებდეს და მსაჯულმა უნდა იცოდეს მომჩივანის ენა.

ჩვენ რომ სამართალი არ გვექონდა, ეს იქიდან მტკიც-
დება, რომ ამდენი ამხანაგი გადაგვისახლეს სრულიად უდანა-
შაულოთ და საქმის გაურჩევლათ. ჩვენ მოვითხოვთ ყველა
გადასახლებულთა დაბრუნებას და დაქვრილთა განთავისუფ-
ლებას.

✓ ჩვენი მოთხოვნა არ არის კერძოთ გურული ან
კავკასიური. ამას მოითხოვს მთელი რუსეთის მუშა ხალხი და
გლეხობა, რომელიც ჩვენსავით გაქვირებული და შევიწრო-
ბულია დღევანდელი მთავრობისაგან.

სხვებთან ერთათ ჩვენ მოვითხოვთ აგრეთვე წოდებათა
მოსპობას. დღე ყველა ადამიანს თანასწორი უფლება ქონდეს
კანონის წინაშე, უფლება ბუნებრივი საკუთარი ღირსებით
შეძენილი და არა მუცლიდან დაყოლილი. მართალია თქვენ
გვიბრძობთ: „რის შესრულება მთავარ-მართველს შეუძლია
იმას ახლავე ავისრულებთ და რაც მის უფლებას აღემატება,
უმაღლეს მთავრობასთან ვიშვამგდომლებთო“, მარა ჩვენ
აღარ გვჯერა არაფერი. ერთი მხრით თქვენ გვაიმედებთ,
მეორე მხრით კი აღიხანოვი მოგვადგა ჯარით და ახორბას
გვიბრებს. ამიტომ ვასაკვირიც არ უნდა იყოს ჩვენი უნდობ-
ლობა ახლანდელი მთავრობისადმი. ჩვენ მოვითხოვთ დამფუძ-
ნებელი კრების მოწვევას. ჩვენ ჩვენ მომავალს მხოლოთ ხალ-
ხისგან ამორჩეულ მთავრობას ჩავაბარებთ და არა სხვას ვინ-
მეს. თი უმთავრესი მუხლები ჩვენი ვასაჭირისა და ჩვენი
გულის ტკივილი.

ამ დროს კომისიის წარუდგა სამი ნიგოლითი გლეხი
და შემდეგი მოახსენა: „ვეუშინ კრების დროს ჩვენ დავითხნ-

ვეთ რკინის გზის სადგურის უფროსი, ერთი ყანდარი და აფიცერი, რადგანაც მათი დასწრობა, როგორც არა საიმედო პირებისა სასურველი არ იყო. დღეს მივეყვით სადგურში წერილების მისაღებათ და სადგურის უფროსმა თითო ღია წერილში სამ-სამი კაპეიკი მოგვთხოვა. უწინ ასეთი გადასახადი არ ედო წერილს. ჩვენს შეკითხვაზე გვიპასუხა: „წადით და სულთან კრიმ-გირის მოთხოვნით წერილებიო“. გარდა ამისა თითო ვაგონის გამოწერაში ერთ მანეთს ქრთამს თხოულობდა. დღეს ორ მანეთ ნაკლებადარ ქნა და კიდევ თქვენზე მოგვითითაო“. ამ ამბავმა საერთო უკმაყოფილება გამოიწვია. ცოტათი უფრო გონიერი ყოფილიყო ბ-ნი სადგურის უფროსი, რასაკვირვლია, ხალხის წინააღმდეგ ასეთი შურის ძიებით არ გამოიმხედრებდა.

დასასრულ ბ-ნ კრიმ-გირის წარუდგენ ისიღორე კვაშალის თაონობით დახოცილი ებრაელიძის და ჩაჩავს ოჯახობა. აგრეთვე მოვიდა ხიდისთავის მახლობლათ პოლიციელთაგან დევნის დროს გუბაზოულში დამხრჩვალნი ყუაჟიკაშვილის მოხუცი დედა. პირველი ორნი თხოულობდენ: მსვლელობა მიეცათ მათი საჩივრის ქალაქისათვის, რომელიც მთავრობამ უყურადღებოთ დატოვა. უჩივდეს დაობლებულმა ოჯახებმა იმ პოლიციელთ, რომლებმაც ასე უღანაშაულოთ დააობლეს მცირე წლოვანი ბავშვები. კოსტა ჩაჩავს დარჩენია სამი წლის ვაჟი მიშა და ხუთი წლის ქალი, ებრაელიძეს კი 3 წლისა ქალი. სულთან-გირეი შებირდა, რომ მათ კანონიერ საჩივარს მსვლელობა მიეცემაო.

ამ კრების დროს ბ-ნ კრიმ-გირეიმ ტელეგრაფა მიიღო და სალამოს თბილისისაკენ გამოემგზავრა. სულ დაიარა 12 საზოგადოება და 13 კი დაუვლელათ დარჩა.

ბ. კ.—ძე.

ქურნალ-გაზეთებიდან.

ამ დღეებში თფილისის რუსულ პრესას ერთი დრო-გამოშვებითი გამოცემა კიდევ მიემატა, სახელდობ ყოველკვირეული გაზეთი—*Кавказский край* (კავკასიის მხარე). დღეს ჩვენ დრო-გამოშვებითი გამოცემების სიცოტავეს ვეღარ ვიჩივლებთ, მაგრამ საქმე ის არის, თუ რას გვაძლევენ ის გამოცემები, რომლებიც უკვე არსებობენ, როგორ აკმაყოფილებენ ისინი დღევანდელი მკითხველის მოთხოვნილებას, როგორ ემსახურებიან თავის წმიდა და მაღალ დანიშნულებას. არავისთვის საწყენი არ უნდა დარჩეს, თუ ვიტყვით, რომ ამ მხრით თფილისის ქურნალ-გაზეთობა ძლიერ დაცემულია; განსაკუთრებით ითქმის ეს ადგილობრივ რუსული პრესის შესახებ. ყველამ იცის, რომ ადგილობრივი რუსული პრესა მხოლოთ ადმინისტრაციის მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ და ბიუროკრატიულ შეხედულების განსამტკიცებლათ იყო შექმნილი, და დღემდე იგი ამ დანიშნულებას ემსახურება. იმან ვერ გარღვია ეს ფარგალი, მიუხედავთ იმისა, რომ თფილისში რამდენიმე კერძო დრო გამოშვებითი გამოცემა არსებობს. ამიტომ ყველა ადგილობრივ ახალ ორგანოს რუსულ ენაზე ჩვენ რაღაც ექვსის თვალით ვეგებებით; მით უმეტეს ექვს იწვევს ახლათ დაარსებული გაზეთი „*Кав. Край*“ ბ-ნ ესაძის რედაქტორობით. საზოგადოთ მიღებულია, რომ ყველა ახალ გამოცემას სიხარულით ეგებებიან ხალხმე, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში ეს სიხარულის გამოცხადება ყალბია. და მართლაც, რა სიხარულს უნდა იწვევდეს დღეს ჩვენში ისეთი ორგანოს დაარსება, რომელსაც გარკვეული მიმართულება არა აქვს. და მართლა, ვანა საკმარისია დღეს იმის ძახილი, რომ კავკა-

სიაში სანატრელია 1865 წლის რეფორმების შემოღება, რომ კავკასიის მცხოვრებნი, თათრები, ქართველები, სომხები და სხ. ყველა ძმები ვართ, რომ კავკასია ეს შევნიერი, საკვირველი ქვეყანაა, ბუნებით მდიდარია და სხვა ამისთანები? გარდა ამისა, ვიდას დააკმაყოფილებს დღეს ყოველად უმინა-არსო სიტყვები: „სიმართლე-შემატიება“, „სიმართლე-სამართლიანობა“, რომლებსაც ახალი რედაქცია თავის რწმენის დედა-ბოძათ ასახელებს. ახალი ორგანოს ბედ-იღბალში გასაკვირალი კიდევ ის არის, რომ რედაქტორს პირველი ნომრის შემდეგ თავის მოვალეობა მეორე რედაქტორისთვის გადაუცია, როგორც ეს ჩანს სარედაქციო წერილის შენიშვნიდან, და იმედს გამოთქვამს, რომ უკანასკნელი გაიყვანს გაზეთში იმ მიმართულებას, რომელიც გამოხატულია დღევანდელ სარედაქციო წერილშიო. ე. ი. ჩვენებურათ რომ ვთქვათ, ეს იმას ნიშნავს, რომ შემდეგშიაც გაზეთი ისევე უფერული და ყოველ გვარ მიმართულებას მოკლებული იქნებაო.

* *

ვაზ. „ივერიის“ მე-32 №-ში დაბეჭდილია მოწინავე წერილი, სათაურით „ახირებული პატრიოტობა“, რომელშიაც, სხვათა შორის, ვკითხულობთ:

„თურმე ნუ იტყვიოთ, აწინდელი ქართული პრესისა და ყურნალისტები, რომლებიც მეტ „სიჩუმის ტაქტიკას“ არ თანაუგრძნობენ და კლასთა პრინციპს ადარებენ,—ყალბ გზაზე აყვებენ საზოგადოებას, ძირს უთხრან ეროვნულ ერთობას და მოღიანობასო...“
 „ეროვნული ინტერესი მაღლა დგას შორემულ სახლის ეკონომიურ ინტერესებზე და ამიტომ ეკონომიური უთანასწორობა უნდა დავიფიქროთ და მსოფლიო საერთო ეროვნულ უფლებებს და ინტერესებს უნდა ვიფიქროთო“.

შემდეგ წერილის ავტორი ამბობს, რომ „ეს არის მოკლეოთ ის აზრი, რომელსაც თავის სიმბოლო ნაწმუნებებისათ თვლის ძველი რწმენის არა ერთი და ორი ქართველი პატრიოტი“... მაგრამ აუარებელი ფაქტები, რომლებიც დღეს ჩვენ თვალწინა სდება, სრულიად შეუგებელსაც კი უნდა აწმუნებდეს, რომ ერთი არ შეადგენს ისეთ განუყოფელ ერთეულს, რომლის ნაწილების ინტერესები უფლებას და ვეფაფერში ერთმანეთთან შეთანხმებულაო“.

მკითხველმა იცის, თუ ვინ არიან ისინი, ვინც არ თანაუგრძნობდა „სიჩუმის ტაქტიკას და აღიარებდა კლასთა ბძოლის პრინციპს, ვინც „ეროვნულ“ ინტერესზე მაღლა აყენებდა მშრომელი ხალხის ინტერესებს. ისიც ცნობილია, რომ ჩვენი ქურნალ-გაზეთების დიდი უმრავლესობა, და იმათ შორის „ივერიაც“, ებრძოდენ ასეთ შეხედულებას. ამიტომ დღეს ჩვე სიამოსნებით უნდა აღვნიშნოთ ის გარემოება, რომ განახლებული „ივერია“ ეთხოვება ამ ყალბ შეხედულებას. ვისურვებთ, რომ ეს ნაბიჯი უკანასკნელი არ დარჩენილიყოს და ხსენებულ გაზეთს სავსებით მიეღოს ის შედეგები, რომლებიც გამოდის ამ პირველ ნაბიჯიდან.

* *

ვაზ. „ნოვ. ობოზრ.“-ის მე-№ 61-ში მოკვანილია თავ. ჯანდიერის და ბ-ნ ვეიდენბაუმის ნალაპარაკევი, რომლებიც გორის მაზრაში იყვენ გაგზავნილი გლეხების მოძრაობის გამოსარკვევათ. ხსენებული პირები ერთ ხმათ დადადებენ, რომ გლეხების ეკონომიური მდგომარეობა უკედურეს გაჭირებამდის არის მიხწყული, ამიტომ საჭიროა დაუყოვნებლივ იქნას მიღებული ზომები იმათ ეკონომიურ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათო. ბ-ნ ვეიდენბაუმის სიტყვით, ეს გლეხები ბუნტოვნიკები კი არ არიან, არამედ რუსეთის მეფის საწყალი ქვეშევრდომებიო. „ჩვენ—განუცხადებიანთ იმათ—მუდამ ვშრომობთ, მხოლოთ იმიტომ, რომ ვაძლიოთ გადასახადები ხაზი-

ნას, მემამულეებს და სამღვდლოებს. თავისთვის და დამშუულ ოჯახისათვის ჩვენ აღარაფერი აღარ გვრჩებაო. ისინი აღარებდნენ თავის თავს,—ამბობს ბ-ნი ვეიდენბაუმი,—მიწაზე მიკრულ ფოთოლს, რომელსაც არ ძალუძს მიწას მოცილდესო. მაგრამ ხსენებულ პირების ნაღაპარაკევი მეორე მხრით ჩვენ მეტათ გვაოცებს: ისინი ამავე დროს ერთხმით გაიძახიან, რომ დღევანდელი მოძრაობა აგიტატორების გავლენით არის გამოწვეული, სოფლის საზოგადოებათა გასაქირს ჩვენ გვიხსნიდნენ არა ამ საზოგადოების წევრები, არამედ სრულებით გარეშე პირები, ანუ თფილისიდან ამოსული აგიტატორებიო. ეს უკანასკნელი აზრი, რაღაც არ ეთანხმება იმას, რასაც ხსენებული პირები ამბობდნენ გლეხების დღევანდელ მდგომარეობის შესახებ.

ქართლელ გლეხების გაპირვებული მდგომარეობა.

გურულმა გლეხებმა იციან, თუ რას ნიშნავს დღეს «გაზაფხულის მოახლოება», რომელზედაც ასე თამამათ ლაპარაკობენ და წერენ გაზეთებში. გურულმა გლეხებმა იციან, რომ ეს «გაზაფხულის მოახლოება» ნიშნავს თღვევანდელ დაპოქსებულ ცხოვრებას განახლებას, ახალი წეს წყობილების შემოღებას. ისინი ღრმით არიან დარწმუნებულნი დღევანდელი კანონმდებლობის უფარგისობაში. საუბედუროთ ამას სავსებით ვერ ვიტყვით ქართლელ გლეხების მოძრაობაზე. ქართლელ გლეხების მოთხოვნილებანი მათთვის კიდევ გამოუტყვეველია. მათთვის ჯერ უცნობია სხვა სახის მართვა გამგეობა; მაგრამ ეს ცხოვრების უმადური ჩაღხა მზათ არის ერთი სიტყვით ააოხროს ქართლი, დაწვას და გადაიგხოს ყოველი. ცხადია დღევანდელი ქართლის მოძრაობა სტიქიურია. უზომო გაჭირვებაში და სიღარიბით დატუქსულნი ცოცხალნი სიკვდილს ნატრობენ; ამისათვის საჭირო იყო, საიდანმე ტალდა გადმოგორებულიყო, მათ მტკივნა გულს მოხვედრიყო და გაჩაღებულიყო. ასეც მოხდა. გურიის ქარიშხალმა ქართლის შუა გულში მიაგორა ტალდა, ქართლელ გლეხების გულში აანთო, აღუზღუზა და უცბათ იფეთქა... აღგა ქარიშხალი, აღელდნენ ქართლელი გლეხები. დღევა დღითი დღე იზრდებოდა და წალკას უბირებდა ყოველივეს, რაც კი შეხვდებოდა წინ. მაგრამ შემდეგ, გუჟ მუჟი დღევა მონებიერდა, თან და თან სწორ გზას დაადგა. ასეთმა მძლავრმა ტალდამ თავ-ზარი დასცა ქართლში ყველას. თავად აზნაურთ შეეშინდათ. აღელვებულნი სოფელს გაშორდნენ, სოფელს გა. რეთ, ქალაქში, მოყვენ წუწუნს... კრებების მართვას, მათ მიერ გამოწყებულ მოძრაობის დაცხრობისათვის მეცადინეობას

აქ, საჭიროთ მიგვაჩნია შევეხოთ ქართლელ გლეხების ყოფა-ცხოვრებას და დღევანდელ მოძრაობის მიზეზებს. ქართლელ გლეხის ოჯახს შეადგენს ნახევრათ მიწაში ჩადგმული მინგრეულ-მონგრეული ულამაზოთ და უსუფთაოთ აგებულა ბოკელი. როდესაც მასპინძელს მიყვებათ სახლში, გეგონებთ, პირუტყვების დასაბამ საბძელში მიყყევარო. მართლაც ამ დარბ საბძელში თუ ბოსელში ოჯახის წევრები და საქონელი ერთათ ცხოვრობენ, ერთათ ძინავთ, ერთათ მუშაობენ მინდორ ველშიაც. ლოგინი საერთო, ქვეშაგები უმეტესათ ქალოვის ლეიბისაგან, საბანი ზოგს აქვს, ზოგს სალდათის შინელი ხურავს, რომელსაც დღისით ტანი-სამოსათ ხმარობს. ტანისამოსი დაგლეჯილი, ეზოშიაც დიდი უსუფთაობაა. ბოსლის ერთი ფიცარი გამოჭრილია ოთხ-კუთხათ, რადგანაც საქონლის ნეხვს და ქუჭყს ყრიან იქვე ბოსელის გვერდში. ნეხვს ესევა ღორები, ქათ-

მები, აბნევს ეზოში და ამის გამო ჰაერში საშინელი სუნი დგას. ცხოვრობენ თითო ოჯახი ერთმანეთთან ძალიან ახლო, ისე, რომ გასავალი არ აქვთ. უზომო სიღარიბეს, საცხოვრებელ ბინის სივიწროეს. შეხუთულ ცხოვრებას, რასაკვირველია გლეხისათვის შესაფერი ელფერი გადაუკრავს პირისახეზე. ყველამ უწყის, რომ გლეხის ერთათ ერთ სარჩოს მძღვეცილი მიწაა. ქართლში ცხოვრობენ დროებით ვალდებულნი, ხიზნები, სახაზინო, საეკლესიო-სამონასტრო და საუფლისწულო გლეხები, ესენი მუშაობენ სხვების მიწაზე და აძღვევენ გადასახადს ქირნახულით თუ ფულით.

ქართლში პურს თესენ ღვინობისთვეში, ცხრა თვე მიწაშია, მკათა-თვეში მკენ. თუ დიდი თოვლი დაადო, მოსავალი ფუჭდება. მარტში თესენ ქერს. მიწაში ხუთი თვეა და მოდის ზამთარში გამონარბე პურთან ერთათ. აპრილში, როცა მიწა გალხვება თესენ სიმინდს და ეკენისთვეში ტყენ. ღალა, რომელსაც აძღვეს გლეხი მემამულეებს და მღვდელს ქართლის სხვა და სხვა სოფლებში სხვა და სხვა რაოდენობისაა. მაგალითათ. სოფელი ლუბრუმა (გორის მაზრა) მიხილოვიდან 5 ვერსზე. დღაურზე თითო კომლისაგან.

- 1) 2 კოდი 1 ჩანახი- სხვა სოფელში 2 კოდი და 2 ჩანახი 2 მუშა;
- 2) საბალახო—სულ საქონელზე 30 კაპ.
- 3) შეშა ბატ. ტყიდან.—წელიწადში უღელი ხარი. 4 მ. რამდენიც უღელითაც შეხვალ იმდენი ოთხი მანეთი.
- 4) „საწყლის პირო“—უბაჟოთ გლეხები ვერაფერს გამოიტანენ. არ შეუძლიათ დაბანონ საქონელს ტანი (ხარ-კაპზენი) ვერ წამოიღებს ქვას, ქვიშას, სილას, ვერ დაიქერს თევზს, თუ წინ ბაჟი არ გადაიხდა, გლეხს წაართმევს ბადეს, საქონელს და სხვა.
- 5) ძირეული ხე 3 მანეთიდან—15 მანეთამდის.
- 6) ვენახიდან მოსავალის 1/3.
- 7) ბალის წვანილი ნახევარი ბატონისაა.
- 8) ბალის ხილი—1/3 ბატონს (საუკეთესო).
- 9) სახელმწიფო „აცენკა“ დღიურზე კომლისაგან 35 კაპეიკი.
- 10) სამალაზიო ფული—60 კაპეიკი.
- 11) მამასახლისის კომლიდან—12 აბახი.

გარდა ამისა, ჩვეულებაა ბატონყმური, შობას, აღდგომას, ყველიერში თითო კომლიდან თითო კაცი უნდა მივიდეს სახლში ბატონთან. უნდა მოუტანონ (თითო კომლს) ერთი ქათამი, ცხრა პური, 1 თუნგი ღვინო, 10 კვერცხი. თუ გლეხს, ოთხზე მეტი ცხვარი ან ღორი ყავს, გარდა იმისა, რომ საბალახოში მებატონეს სულზე 30 კაპ. აძღვეს, უნდა მისცეს მებატონეს კიდევ წელიწადში 2 ცხვარი, ან 2 ღორი ეს აუცილებელია. თუ მოურავი ან ბატონი მოვიდა გლეხის ოჯახში, გლეხმა ჩინებულათ უნდა აქეიფოს ორი დღე და მის ცხენსაც თივა აძლიოს; წინააღმდეგ შემთხვევაში გლეხს გაამათრახებს მოურავი. თუ ტყე, ძალიან დიდ მანძილზე დაშორებულია სოფელზე გლეხი იძულებულია სხვა მახლობელ ბატონის ტყეში შევიდეს, მაშინ უნდა გადაიხადოს შეშაში 20 მანეთი და რამდენ ურემს გამოიტანს, იმდენი ორი ურემი ბატონს უნდა მიუზიდოს—თავისი ხარჯით, მუშა—ხელით და ხარ-კამეჩებთ.

როდესაც ბატონს მოესურვება და დაჭირდება სახლში გლეხი, გლეხს რაც უნდა საქმე ქონდეს ოჯახი უნდა მიატოვოს და რასაც უბრძანებენ აუსრულოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში საღალო მიწას სხვა გლეხს გადაცემს და შეუძლია კიდევაც „ყაროს“ გლეხი. წელს, სოფელ ლუბრუმაში გლეხისათვის

გადახდებიან კომლისგან 15 მანეთი. რასაკვირველია ეს ფულები უმრავლესს ვალათ აუღია და ვალში ჩავარდნილან. რის გადასახადია, ეს არ იციან, ზოგიერთ სოფლებში (ოსეთი) გლეხებს კიდევ მეტი გადასახადი აქვთ. გლეხებმა თავის დროზე უნდა გადაიხადონ ეს ხარჯი — ფულები, თორემ მათ დიდი გაჭირვება მოეწიოს. მრავალი საგმირო საქმენი ჩაუდგინათ ამის გამო თავად-აზნაურებს: უმოწყალოთ აჯარიმებენ გლეხებს, როცა იმათ საქონელს იჭერენ, ზოგ შემთხვევაში საქონელს კლავდენ. ერთი მაგალითი: სოფელ ახალ-უბანში მცხოვრები გლეხი სიმონა ნაზაძისათვის წაუსხამს ღორები სოფელ აბანოში მცხოვრებ თავადს, საქმის მდგომარება შემდეგია: „ჩაზამთრებაზე“ სოფლის მწყესს მიუტრეკია ღორები სიმონა ნაზაძისათვის. მეორე დღეს ე. ი. (14 გიორგობისთვის) ღორები წაუსხამს ბატონს და მის მოჯამაგირეებს თავიანთ სახლში.

სიმონა ნაზაძეს უჩივლია თავადისათვის სურამის სასამართლოში და მიუხჯიათ თავადისათვის 20 თუმანი და 2 კვირე ნაობახი.

მაგრამ თავადს დაუჭერია ვილაც ადვოკატი დიდებულოძე, და საქმე შეუჩერებია. ვინ იცის შეიძლება სურამის მოსამართლის განაჩენი გააუქმონ და ღორებიც თავადს აკუთნონ, ნაზაძეს აუხსნია მოწმებით, რომ ღორები თავადს გაურეკავს გლეხის მამულიდან და არა თავადის. საქმე საყურადღებოა და საინტერესო.

მღვდელს რას აძლევენ თითო კომლიდან:

- 1) 2 კოდი ზოგან 2 კოდი და 2 ჩანახი ხორბალი.
- 2) პანაშვიდი—7 მანეთი.
- 3) მიცვალბულის წინ წაძლოა 3 მან.—6 მანეთამდე.
- 4) წლის წირვა—10—14 მანეთამდის.
- 5) ჯვარის წერა 12—15 მანეთამდის.
- 6) ეკლესიის კარის გაღება 1 მანეთი.
- 7) ნათვლა 50 კაპ.—1 მანეთამდის.
- 8) დიაკონს—25—30 კაპ.
- 9) ტაბლა „სიბანი“ 2 ბეჭი ერთი მოხარული ერთი უში (საკურთხის ნახევარი).
- 10) ერთი დოქი ღვინო.

11) საღვთოდან კიდევ დაკლული საქონლის ტყავი გინდა ფულათ 40 კაპ. თუ სახლში გესტუმრათ მღვდელი სხვა ხარჯებია.

აი, ამდენ ხარჯებს ეწევა ქართლელი გლეხი შინ, მღვდელთან და ბატონთან, და ვინ იტყვის, რომ ის გაჭირვებული და ღარიბი არ არისო?! მიხედენ, თუ ვინ აყენებს იმათ ამოდენა გაჭირვებას. მას არ ძალუბს შეჩერება, შეჩერება მისთვის ისევ ტანჯვას, სიკვდილს ნიშნავს და მას კი-სიცოცხლე სწადიან. სწორეთ ეს იყო მიზეზი, რომ ასე უცბათ იფეთქეს ქართლელმა გლეხებმა.

დასავლეთელი.

ს. ახალგორში და სხვა ახლო მახლო სოფლებში, გლეხებს თავიანთ ყრილობაში და მთავრობის წარმომადგენელთა წინაშე შემდეგი მოთხოვნები განუცხადებიათ:

- 1) ხიზნებს და დროებით ვალდებულ გლეხებს მიეცეს კერძო საკუთრებათ ყველა ის ალაგი, რომლითაც ისინი სარგებლობდენ და სარგებლობენ დღეს.
- 2) ყველა გლეხს დაუბრუნდეს კერძო საკუთრებათ ის მამული, რომელიც მას ჩამოაკლეს ბატონყმობის მოსპობის დროს.
- 3) გლეხთა საზოგადოებებს მიეცეთ უფასოთ საკმარისი საძოვარი და სანახირო მიწები.
- 4) სახაზინო, საეკლესიო და სამონასტრო გლეხებს მიეცეთ კერძო საკუთრებათ ის ადგილები, რომლებიც მათ ირავთ.

- 5) გლეხთა საზოგადოებებს დაუბრუნდეს ცალკე-ცალკე დის დასაარსებლათ ის ფული, რომელიც მათგან წაიღეს ნადელის დასახსნელათ.
  - 6) ზემო აღნიშნულ ფონდის დასამატებლათ დაუბრუნდეს გლეხებს სამალაზიო გადასახადი, რომელსაც ისინი იხდიან რამდენიმე წელიწადია კანონიერი სარგებლით.
  - 7) ყველა წოდების მოიჯარადრე პირთათვის საიჯარო გადასახადი დადგეს მეთადი; მემამულე ვალდებული იყოს თავისი ხვედრი წაიღოს თითონვე.
  - 8) მოისპოს ყოველგვარი ბეგარა მემამულეთა სასარგებლო, როგორც მაგალითათ: ძღვნის მიტანა, გუთნით, ურმით და მუშა ხელით მოხმარება.
  - 9) მოისპოს მემამულეთა სასარგებლო გადასახადი თევზზე, ქვაბზე და ცეცხლზე.
  - 10) ეკლესიის ყარაულობა დაევალოს თვით ეკლესიას თავისივე ხარჯით.
  - 11) სამღვდლოების სასარგებლოთ გლეხებზე დაკისრებული სხვა და სხვა გვარი გადასახადის რაოდენობა იყოს აღნიშნული თვითონ გლეხების მიერო.
  - 12) შარა გზების გაკეთება და არხების გაყვანა დაეკისროს ხაზინას და როცა ერობა იქნება შემოღებული—ერობას.
  - 13) მოჯამაგირის მდგომარეობის გაუმჯობესობა: გაუქმდეს ყოველ გვარი ბატონ-ყმური დამოკიდებულება მოჯამაგირს და მებატონეს შორის. მაგალითათ: არა აღამიანური მოპყრობა ხაზინებისაგან, მცირე სამუშაო ქირა და სხვა.
  - 14) მებატონეს არ შეეძლოს უმიზეზოთ დათხოვნა მუშისა; მოვალე იყოს შეატყობინოს დათხოვნაზე ორი კვირით წინათ (აგრეთვე მოჯამაგირეც იყოს მოვალე შეატყობინოს მემამულეს თავის წასვლაზე ორი კვირით ადრე.
- ყოველივე ეს რომ განხორციელდეს ამისთვის საჭიროა:
- 1) ხალხის მართვა-გამგეობა, ესე იგი სახელმწიფო კანონების შედგენის უფლება მიენიჭოს ხალხისაგან ამორჩეულ პირებს.
  - 2) საჭიროა განურჩევლათ ქონებისა, წოდებისა, სქესისა, ეროვნებისა და სარწმუნოებისა ყველამ მიიღოს მონაწილეობა წარმომადგენლების ამორჩევაში, ვინც კი სრულწლოვანია.
  - 3) არჩევნები უნდა იყვეს სწორი, დახურული და პირდაპირ კენჭის ყრით.
  - 4) შემოღებულ იქმნას ფართო ადგილობრავე თვით მართველობა.
  - 5) შემოღებულ იქნას სრული თავისუფლება სიტყვისა, ბეჭდვისა, კრებისა, გაფიცვების და კავშირებისა.
  - 6) მოისპოს წოდებრიობა, ნუ იქნება თავადი, აზნაური; იყვეს ყველა თავისუფალი მოქალაქე, იყვეს ყველა თანასწორი კანონის წინაშე.
  - 7) მისვლა-მოსვლის თავისუფლება-პასპორტების მოსპობა.
  - 8) მუდმივი ჯარის გაუქმება და ხალხის საყოველთაო შეიარაღება (მილიცია) საჭიროების დროს.
  - 9) პოგვეცეს უფლება მოხელეების პასუხის გებაში მიცემისა სასამართლოს წინაშე.
  - 10) მოისპოს არა პირდაპირი გადასახადი, მაგალითათ ბაჟები სპიჩაზე, ნავთზე და სხვა საჭირო ნივთებზე.
  - 11) მოისპოს აქციზი არაყზედ.
  - 12) შემოღებული იქნეს უფასო სავალდებულო საზოგადო სწავლა-განათლება ორივე სქესის ბავშვთათვის თექვსმეტ წლამდე; მიეცეს ღარიბ ბავშვებს საზრდო, ტანისამოსი და სასწავლო ნივთები სახელმწიფო ხარჯით.
  - 13) განთავისუფლებულ იქმნენ თავისუფლებისთვის მებრძოლნი, რომელნიც უდანაშაულოთ დაპატიმრებულნი არიან.

